ภาคเหนือ

ร่างกรอบเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาภาคเหนือ พ.ศ. ๒๕๗๑ - ๒๕๗๕

๑. บทนำ

การจัดทำเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาภาคเหนือในระยะต่อไป (พ.ศ. ๒๕๗๑ – ๒๕๗๕) จำเป็นต้องตั้งอยู่บนฐานของการทบทวนผลการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมา เพื่อสังเคราะห์บทเรียน จุดแข็ง ข้อจำกัด และประเด็นท้าทายที่มีนัยสำคัญต่อทิศทางการพัฒนาในอนาคต ซึ่งผลจากการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาภาคเหนือ พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐ ในช่วงปี ๒๕๖๖ – ๒๕๖๗ พบว่า ภาคเหนือยังคงเผชิญกับข้อจำกัดด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ขณะที่การพัฒนาด้านสังคมมีแนวโน้มปรับตัวดีขึ้น โดยในปี ๒๕๖๖ มูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคขยายตัวเพียงร้อยละ ๑.๙ ต่ำกว่าค่าเป้าหมายเฉลี่ยที่กำหนดไว้ร้อยละ ๕.๓ ต่อปี ซึ่งเป็นผลจากการหดตัวของภาคอุตสาหกรรมร้อยละ ๒.๖ โดยเฉพาะสาขาการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่หดตัวร้อยละ ๓.๘ ในขณะที่มิติด้านสังคม สัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini Coefficient) ในการกระจายรายได้ปรับตัวดีขึ้น โดยในปี ๒๕๖๖ อยู่ที่ ๐.๔๐๕ ซึ่งดีกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ เป็นผลมาจากการขยายตัวของภาคบริการและภาคเกษตร ซึ่งมีสัดส่วนแรงงานรวมกันกว่าร้อยละ ๙๐ ส่งผลให้รายได้กระจายลงสู่ชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการขยายตัวของภาคเกษตรและภาคบริการจะมีบทบาทสำคัญต่อการกระจายรายได้และลดความเหลื่อมล้ำในระยะที่ผ่านมา แต่ภาคเศรษฐกิจดังกล่าวยังมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะระดับผลิตภาพแรงงานที่ยังอยู่ในระดับต่ำ โดยภาคเกษตรมีผลิตภาพแรงงานเพียง ๔๒,๘๐๖ บาทต่อคนต่อปี อีกทั้งยังมีความเปราะบางต่อปัจจัยภายนอก ทั้งด้านสภาพภูมิอากาศและความผันผวนของตลาด จึงยังไม่สามารถเป็นฐานการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้อย่างมั่นคง ขณะเดียวกัน ภาคอุตสาหกรรมซึ่งมีผลิตภาพแรงงานสูงถึง ๒๙๑,๑๖๔ บาทต่อคนต่อปี กลับมีการหดตัว สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างเศรษฐกิจของภาคเหนือที่ยังไม่สามารถขับเคลื่อนการเติบโตบนฐานกิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงได้อย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้น แม้โครงสร้างเศรษฐกิจในปัจจุบันจะเอื้อต่อการกระจายรายได้ในวงกว้าง แต่ยังไม่เพียงพอต่อการสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาว ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่การยกระดับโครงสร้างเศรษฐกิจจากการเติบโตบนฐานการจ้างงานจำนวนมากแต่ผลิตภาพต่ำไปสู่การเติบโตบนฐานมูลค่าเพิ่มสูงและผลิตภาพสูง ควบคู่กับการรักษาความสามารถในการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้ ผลการพัฒนาในภาพรวมดังกล่าว เป็นผลสืบเนื่องจากการดำเนินงานของส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ เพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาภาคเหนือ พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐ ซึ่งกำหนดไว้ ๖ แนวทางการพัฒนา โดยมีสาระสำคัญดังนี้

แนวทางการพัฒนาที่ ๑ ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคเหนือ (NEC – Creative LANNA) ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง ให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจหลักของภาคและฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศ ปี ๒๕๖๖ ผลิตภัณฑ์สาขาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของภาคเหนือขยายตัวอยู่ที่ร้อยละ ๒.๑ ซึ่งต่ำกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้อยู่ที่ร้อยละ ๘.๐ ต่อปี ซึ่งเป็นผลมาจากสินค้าสร้างสรรค์ในพื้นที่สูญเสียส่วนแบ่งตลาดให้กับสินค้านำเข้าราคาถูกที่สามารถทดแทนและลอกเลียนแบบได้จากต่างประเทศ อีกทั้งผู้ประกอบการในพื้นที่ NEC ส่วนใหญ่เป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ยังมีข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีการออกแบบ และการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ทำให้ยังไม่สามารถยกระดับสินค้าสร้างสรรค์ให้มีคุณภาพและมีความแตกต่างเชิงคุณค่าที่ยากต่อการลอกเลียนแบบได้อย่างเต็มศักยภาพ เป็นช่องว่างสำคัญที่ต้องเร่งปรับปรุงเพื่อยกระดับการพัฒนาระบบนิเวศเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่ให้สามารถเชื่อมโยงสู่ตลาดมูลค่าสูงอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้พื้นที่ NEC สามารถทำหน้าที่เป็นฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์หลักของภาคเหนือได้อย่างแท้จริง

แนวทางการพัฒนาที่ ๒ ยกระดับการท่องเที่ยวและบริการที่มีศักยภาพของภาคให้มีคุณภาพ สนับสนุนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และกระจายประโยชน์สู่ชุมชน พบว่า ในปี ๒๕๖๗ รายได้จากการท่องเที่ยวของภาคเหนือขยายตัว ร้อยละ ๕.๗ ต่ำกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ ๑๑.๕ ต่อปี เป็นผลมาจากการกระจุกตัวของการท่องเที่ยวในเมืองหลัก โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ที่มีสัดส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ ๔๗.๐ และเชียงราย ร้อยละ ๒๒.๔ ขณะที่ ๑๕ จังหวัดภาคเหนือ มีสัดส่วนรายได้ท่องเที่ยวรวมกันเพียงร้อยละ ๓๐.๖ ของภาคเหนือ สะท้อนให้เห็นว่า เมืองรองและพื้นที่ท่องเที่ยวอื่นในภาคเหนือยังมีบทบาทจำกัด สำหรับมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาบริการสุขภาพเอกชนของภาคเหนือในปี ๒๕๖๖ มีการขยายตัวร้อยละ ๗.๖ ใกล้เคียงกับค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ ๘.๐ ต่อปี สะท้อนให้เห็นว่า ภาคเหนือมีฐานบริการสุขภาพที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้อยู่แล้วในระดับหนึ่ง ดังนั้น แนวทางการพัฒนาสาขาบริการของพื้นที่ในระยะต่อไปจึงควรมุ่งเน้นการยกระดับการท่องเที่ยวของภาคเหนือในภาพรวมให้เชื่อมโยงเมืองท่องเที่ยวหลักและรองให้สนับสนุนกันอย่างเป็นระบบ ด้วยการยกระดับมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติให้เป็นไปตามเกณฑ์คุณภาพและความยั่งยืน พร้อมทั้งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) และส่งเสริมการบูรณาการอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าและประสบการณ์การท่องเที่ยว ควบคู่กับการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมระหว่างพื้นที่อย่างเป็นระบบ ตลอดจนการนำศักยภาพด้านบริการสุขภาพที่ได้มาตรฐานมาสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Wellness Tourism) เพื่อเพิ่มมูลค่าและกระจายรายได้ในระดับภาคอย่างทั่วถึงและยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาที่ ๓ พัฒนาการผลิตตามระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เชื่อมโยงสู่อุตสาหกรรมแปรรูปมูลค่าสูง ในปี ๒๕๖๖ มูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคเกษตรของภาคเหนือขยายตัวร้อยละ ๗.๔ สูงกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ ๕.๕ ต่อปี โดยมีแรงขับเคลื่อนสำคัญจากการขยายตัวของมูลค่าผลิตภัณฑ์ในกลุ่มพืชผักและพืชหัว ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ ๒๒.๓ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคเกษตร และขยายตัวสูงถึงร้อยละ ๒๖.๖ จากปีก่อนหน้า นอกจากการขยายตัวของกลุ่มพืชผักและพืชหัวแล้ว พืชสวนสำคัญ อาทิ ลำไย และกาแฟ ซึ่งเป็นพืชที่มีมูลค่าต่อหน่วยสูงและสามารถเชื่อมโยงกับตลาดเฉพาะ (Niche Market) ได้ดี ก็มีบทบาทสำคัญในการสะท้อนทิศทางการปรับตัวของภาคเกษตรภาคเหนือ โดยในปี ๒๕๖๗ ภาคเหนือมีสัดส่วนผลผลิตลำไยร้อยละ ๖๗.๘ ของประเทศ หดตัวเล็กน้อย (ร้อยละ ๐.๓) จากปี ๒๕๖๖ ขณะที่กาแฟมีสัดส่วนร้อยละ ๖๗.๙ และขยายตัวร้อยละ ๓๐.๔ สะท้อนแนวโน้มการปรับโครงสร้างการผลิตไปสู่พืชมูลค่าสูงมากขึ้น ดังนั้น การเชื่อมโยงการผลิต การแปรรูป และการตลาดคุณภาพทั้งภายในและระหว่างพื้นที่อย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับห่วงโซ่มูลค่าของพืชผัก พืชหัว กาแฟ และผลไม้คุณภาพสูงของภาคเหนือ จึงเป็นแนวทางสำคัญที่ต้องเร่งดำเนินการในระยะต่อไป ควบคู่กับการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตไปสู่เกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และลดความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระยะยาว

แนวทางการพัฒนาที่ ๔ เสริมศักยภาพของเมือง พื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน และระบบโครงสร้างพื้นฐานโลจิสติกส์สำคัญของภาคเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ และเอื้อต่อการอยู่อาศัย มูลค่าการค้าชายแดนของภาคเหนือเฉลี่ยในช่วงปี ๒๕๖๖ – ๒๕๖๗ ลดลงร้อยละ ๑๕.๐ ขณะที่เป้าหมายกำหนดไว้ขยายตัว ร้อยละ ๕.๕ ต่อปี ซึ่งเป็นผลมาจากสถานการณ์ความไม่สงบบริเวณชายแดนไทย – เมียนมา เป็นเหตุให้มีการปิดด่านการค้าชั่วคราว และความไม่สงบดังกล่าวได้สร้างความเสียหายต่อโครงข่ายคมนาคมฝั่งเมียนมา ทำให้ห่วงโซ่อุปทานและการขนส่งสินค้าหยุดชะงัก ผู้ประกอบการในพื้นที่ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมซึ่งอยู่ในห่วงโซ่อุปทานการผลิตสินค้าส่งออก - นำเข้า ต้องแบกรับต้นทุนการผลิตและค่าขนส่งที่สูงขึ้น ในขณะที่รายได้และกำลังซื้อของคนในพื้นที่ยังฟื้นตัวช้า ไม่สามารถดูดซับกำลังการผลิตส่วนเกินได้ทั้งหมด

การขยายกำลังการผลิตหรือเพิ่มการลงทุนจึงชะลอตัวลง โดยพบว่า มูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคอุตสาหกรรมของภาคเหนือในปี ๒๕๖๖ หดตัวลงร้อยละ ๒.๖ ไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ขยายตัวร้อยละ ๕.๕ ต่อปี ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป จึงควรมุ่งเสริมความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจชายแดน โดยเน้นการพัฒนาเมืองและด่านชายแดนสำคัญ เช่น แม่สอด แม่สาย และเชียงของ ให้เป็นศูนย์กลางกิจกรรมเศรษฐกิจและโลจิสติกส์ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ภายในประเทศ สามารถส่งต่อสินค้าไปยังเมืองหลักและเมืองรองอื่น ควบคู่กับการสนับสนุนผู้ประกอบการให้สามารถกระจายตลาด ลดการพึ่งพาตลาดเดียว เสริมสภาพคล่องผ่านการเข้าถึงสินเชื่อและแหล่งทุน และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อความผันผวน เพื่อให้เศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือสามารถฟื้นตัวได้อย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาที่ ๕ พัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิต เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาผู้สูงอายุสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Aging) และพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน เพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในปี ๒๕๖๖ สัดส่วนคนจนของภาคเหนือลดลงเหลือร้อยละ ๓.๖ ต่ำกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ ๕.๐ โดยเป็นผลจากการปรับตัวดีขึ้นของรายได้ครัวเรือนภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-19) ตามการฟื้นตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการจ้างงานในภาคบริการ การท่องเที่ยว และภาคเกษตร อย่างไรก็ตาม การฟื้นตัวดังกล่าวยังมีลักษณะเปราะบางและเป็นระยะสั้นท่ามกลางความไม่แน่นอนจากปัจจัยภายนอก ขณะเดียวกันหนี้สินครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เฉลี่ยร้อยละ ๗.๐ ต่อปี (ปี ๒๕๕๘ - ๒๕๖๖) ยังคงเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ในมิติผู้สูงอายุ ปี ๒๕๖๗ ผู้สูงอายุที่มีงานทำมีสัดส่วนร้อยละ ๓๕.๕ ต่ำกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๔๑.๐ โดยมีปัจจัยสำคัญจากข้อจำกัดด้านสุขภาพและความต้องการใช้เวลาในครอบครัว ส่งผลให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๖๑.๕) ไม่ต้องการทำงาน สะท้อนว่า การพัฒนาไม่ควรมุ่งเพิ่มการจ้างงานเชิงปริมาณ แต่ควรสร้างทางเลือกที่เหมาะสมกับศักยภาพและความสมัครใจของผู้สูงอายุ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งสร้างความมั่นคงด้านรายได้ให้กับแรงงานและกลุ่มเปราะบาง โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ผ่านการส่งเสริมรูปแบบงานที่เหมาะสมกับช่วงวัยและวิถีชีวิต อาทิ งานที่สามารถเลือกเวลาทำได้ งานในชุมชนใกล้บ้าน และงานที่ใช้ทักษะหรือภูมิปัญญามากกว่าการใช้แรงกาย ควบคู่กับการดูแลหนี้ครัวเรือน การบูรณาการระบบสวัสดิการ และการส่งเสริมสุขภาพเชิงป้องกัน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในระยะยาว

แนวทางการพัฒนาที่ ๖ บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ปี ๒๕๖๗ สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ของภาคเหนืออยู่ที่ร้อยละ ๕๒.๐ ต่ำกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๕๓.๐ ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งเป็นผลมาจากการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรเชิงเดี่ยวและปัญหาไฟป่า ส่งผลให้ป่าเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ปัญหามลพิษทางอากาศยังคงมีความรุนแรง โดยจำนวนวันที่ค่าฝุ่น PM_{10} ในปี ๒๕๖๗ เกินมาตรฐานยังอยู่ในระดับใกล้เคียงค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ไม่เกิน ๕๒ วันต่อปี และสถานการณ์ฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ มีจำนวนวันที่เกินมาตรฐาน (มาตรฐานค่าฝุ่น $PM_{2.5}$ ของไทย (เฉลี่ย ๒๔ ชั่วโมง) ต้องไม่เกิน ๓๗.๕ ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร) สูงถึง ๑๘๑ วัน จากปัจจัยด้านสภาพภูมิประเทศ สภาพอากาศ และกิจกรรมของมนุษย์ รวมถึงผลกระทบจากหมอกควันข้ามพรมแดน นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการเชื้อเพลิงในพื้นที่ป่าและเกษตร การเข้าถึงพื้นที่ลาดชัน และการขาดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลให้การลดการเผาและการดูแลทรัพยากรยังไม่ต่อเนื่อง ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งบูรณาการการฟื้นฟู การอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล โดยส่งเสริมการบริหารจัดการไฟและเชื้อเพลิงร่วมกับชุมชน การจัดการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่ และการสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ อาทิ การพัฒนารายได้

ทางเลือก การสนับสนุนป่าชุมชน และการพัฒนากลไกคาร์บอนเครดิตเพื่อสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ควบคู่กับการยกระดับความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการจัดการมลพิษข้ามแดนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ภาพรวมผลการดำเนินงานตามเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาภาคเหนือในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๖๗ แสดงให้เห็นว่า ภาคเหนือมีความก้าวหน้าด้านสังคมและการกระจายรายได้ โดยสัดส่วนคนจนและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ลดลง อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นเชิงโครงสร้างที่ต้องได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ ภาระหนี้สินครัวเรือน และผลิตภาพแรงงานต่ำ ส่วนด้านเศรษฐกิจยังไม่บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ขณะที่ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังเผชิญความท้ายทายสำคัญ ทั้งการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ และปัญหามลพิษทางอากาศที่เกิดขึ้นซ้ำซาก อันมีสาเหตุจากลักษณะภูมิประเทศ สภาพอากาศ และการเผาในที่โล่ง ดังนั้น การพัฒนาภาคเหนือในระยะต่อไป จำเป็นต้องมุ่งยกระดับการเติบโตทางเศรษฐกิจให้มีคุณภาพและยั่งยืน ควบคู่กับการแก้ไขจุดอ่อนเชิงโครงสร้าง โดยเร่งเพิ่มผลิตภาพและมูลค่าเพิ่มของภาคบริการและภาคเกษตร ผ่านการยกระดับจากกิจกรรมดั้งเดิมไปสู่กิจกรรมมูลค่าเพิ่มสูงที่ใช้ทักษะ เทคโนโลยี และมาตรฐานคุณภาพ พร้อมทั้งเสริมความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการและระบบนิเวศทางธุรกิจ กระจายการท่องเที่ยวและรายได้ให้ครอบคลุมทั้งพื้นที่ ยกระดับเกษตรกรรมยั่งยืนเชื่อมโยงการแปรรูปและตลาด ส่งเสริมเศรษฐกิจชายแดนให้มีความยืดหยุ่น ลดการพึ่งพาตลาดเดียว และเสริมสภาพคล่องแก่ผู้ประกอบการ ควบคู่กับการยกระดับคุณภาพชีวิต ลดความเปราะบางด้านรายได้ หนี้ครัวเรือน และการเข้าสู่สังคมสูงวัย ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะปัญหาไฟป่าและมลพิษทางอากาศ ผ่านการบูรณาการภาครัฐ ชุมชน และประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้การพัฒนาภาคเหนือสามารถสร้างการเติบโตที่สมดุลและยั่งยืนในระยะยาว

๒. สถานการณ์การพัฒนา

การพัฒนาภาคเหนือในระยะที่ผ่านมายังเผชิญกับความท้ายทายสำคัญหลายประการ ทั้งเศรษฐกิจที่เติบโตช้า สังคมสูงวัย กำลังแรงงานลดลง ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหามลพิษทางอากาศที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและการท่องเที่ยว ดังนั้น การกำหนดทิศทางการพัฒนาในระยะต่อไปจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงทั้งข้อจำกัดและศักยภาพของพื้นที่ โดยเร่งแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง ควบคู่กับการต่อยอดศักยภาพของพื้นที่ เพื่อขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจ เสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคม และใช้ทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาสถานการณ์การพัฒนา พบประเด็นสำคัญในแต่ละด้าน ดังนี้

๒.๑ ด้านเศรษฐกิจ

๒.๑.๑ ขนาดเศรษฐกิจ เศรษฐกิจภาคเหนือมีขนาดค่อนข้างเล็กเมื่อเทียบกับประเทศ ในปี ๒๕๖๖ มีมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาค (GRP) ๑.๓๙ ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๗.๗ ของประเทศ และมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว ๑๒๔,๕๕๒ บาทต่อปี ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๒๕๖,๓๔๕ บาทต่อปี ค่อนข้างมาก สถานการณ์ดังกล่าวไม่ได้สะท้อนเพียงขนาดเศรษฐกิจที่เล็กกว่าเท่านั้น แต่สะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาคเหนือส่วนใหญ่ยังสร้างมูลค่าเพิ่มต่อหน่วยต่ำ โดยแรงงานจำนวนมากกระจุกตัวอยู่ในภาคเกษตรและบริการพื้นฐานซึ่งเป็นกิจการขนาดเล็กและผลิตในระดับต้นน้ำ ใช้ทุนและเทคโนโลยีต่ำ และมีอำนาจต่อรองในตลาดจำกัด ไม่สามารถกำหนดราคา หรือเข้าถึงตลาดมูลค่าสูงได้มากนัก ส่งผลให้รายได้ต่อหัวเติบโตได้ช้า และความสามารถในการลงทุนของพื้นที่ยังจำกัด ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างรายได้ โดยมุ่งยกระดับภาคเกษตร บริการ และอุตสาหกรรมที่ภาคเหนือมีฐานอยู่แล้ว

ให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มต่อหน่วยได้สูงขึ้น เพื่อเพิ่มอัตราการเติบโตและขนาดเศรษฐกิจของภาคเหนือและยกระดับรายได้ต่อหัวของประชาชนในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

๒.๑.๒ การเติบโตทางเศรษฐกิจ ภาคเหนือมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจในช่วงปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖ เฉลี่ยร้อยละ ๐.๓ ต่อปี ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศที่ร้อยละ ๐.๔ ต่อปี สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจในพื้นที่ที่ยังมีความอ่อนไหวต่อปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะภาคเกษตรที่พึ่งพาสภาพภูมิอากาศและปริมาณน้ำฝนเป็นสำคัญ ขณะที่รายได้จากการท่องเที่ยวมีความอ่อนไหวต่อความผันผวนของเศรษฐกิจโลกและเหตุการณ์วิกฤตทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้ การลงทุนในกิจกรรมเศรษฐกิจรูปแบบใหม่และอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาวยังมีไม่มาก ส่งผลให้โครงสร้างเศรษฐกิจของภาคยังขาดฐานกิจกรรมที่สามารถขับเคลื่อนการเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งสร้างและยกระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สามารถเพิ่มผลิตภาพและความสามารถในการแข่งขัน เพื่อสร้างรายได้เข้าสู่ระบบอย่างต่อเนื่อง และทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจเกิดประโยชน์ต่อทุกภาคส่วน โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของห่วงโซ่การผลิตในพื้นที่ เพื่อรองรับโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่จากการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลก อาทิ การเชื่อมโยงการเกษตรและเกษตรแปรรูปสู่อุตสาหกรรมอาหารแห่งอนาคต และการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการดูแลสุขภาพและการทำงาน

๒.๑.๓ โครงสร้างเศรษฐกิจ โครงสร้างเศรษฐกิจภาคเหนือขับเคลื่อนด้วยภาคบริการเป็นหลัก โดยมีสัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคบริการคิดเป็นร้อยละ ๕๔.๖ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาค ขยายตัวเฉลี่ย (ปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖) ร้อยละ ๐.๖ รองลงมา คือ ภาคเกษตร ร้อยละ ๒๔.๙ หดตัวเฉลี่ย (ปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖) ร้อยละ ๐.๑ และภาคอุตสาหกรรม ร้อยละ ๒๐.๕ ขยายตัวเฉลี่ย (ปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖) ร้อยละ ๐.๓ อย่างไรก็ดี กิจกรรมทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ยังเป็นบริการและการเกษตรแบบดั้งเดิมที่มีการใช้แรงงานทักษะต่ำจำนวนมาก และมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีจำกัด ส่งผลให้ในปี ๒๕๖๖ ผลิตภาพแรงงานของภาคเหนืออยู่ที่ประมาณ ๑๑๕,๐๑๘ บาทต่อคน ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศซึ่งอยู่ที่ ๒๗๓,๑๖๑ บาทต่อคน สะท้อนให้เห็นว่า แรงงานจำนวนมากในภาคเหนือทำงานอยู่ในภาคการผลิตที่สามารถสร้างมูลค่าได้ต่ำ โดยพบว่า ผลิตภาพแรงงานของภาคเหนือต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศในทุกสาขา กล่าวคือ ภาคบริการ ๑๕๘,๓๓๔ บาทต่อคน (ค่าเฉลี่ยของประเทศ ๓๒๖,๕๘๒ บาทต่อคน) ภาคเกษตร ๔๒,๘๐๖ บาทต่อคน (ค่าเฉลี่ยของประเทศ ๕๗,๕๗๑ บาทต่อคน) ภาคอุตสาหกรรม ๒๙๑,๑๖๔ บาทต่อคน (ค่าเฉลี่ยของประเทศ ๕๑๖,๘๗๖ บาทต่อคน) ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป จึงควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มผลิตภาพของแรงงานในทุกสาขาการผลิต ร่วมกับการส่งเสริมให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมสามารถเข้าถึงและนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการดำเนินธุรกิจ และการเชื่อมโยงห่วงโซ่มูลค่าภาคเกษตร อุตสาหกรรม และบริการที่มีความเกี่ยวเนื่องเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

๑) ภาคเกษตร ปี ๒๕๖๖ ภาคเหนือมีมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคเกษตรรวม ๓๔๕,๙๗๙ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๕ ของภาคเกษตรทั้งประเทศ ขยายตัวร้อยละ ๗.๔ โดยสาขาการผลิตหลักของภาคเกษตรภาคเหนือที่สร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สูงสุด ได้แก่ สาขาพืช คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๙ รองลงมา คือ สาขาปศุสัตว์ คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๗ ของผลิตภัณฑ์ภาคการเกษตร สะท้อนบทบาทของภาคเหนือในฐานะเป็นแหล่งผลิตและสร้างรายได้จากสินค้าเกษตรหลักของประเทศ อย่างไรก็ตาม ภาคการเกษตรของภาคเหนือยังมีข้อจำกัดด้านแหล่งน้ำ เนื่องจากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ ภูเขา และพื้นที่สูง การพัฒนาระบบชลประทานเพื่อการเกษตรจึงมีข้อจำกัด ส่งผลให้พื้นที่ชลประทานมีสัดส่วนเพียงร้อยละ ๓๒.๓ ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด รูปแบบการผลิตทางการเกษตรของภาคเหนือจึงยังต้องพึ่งพาน้ำฝนจากธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งมีความผันผวนสูง

จากสภาพภูมิอากาศที่แปรปรวน ดังนั้น การพัฒนาภาคเกษตรของภาคเหนือในระยะต่อไป จึงควรเน้นการส่งเสริมการเชื่อมโยงห่วงโซ่การผลิต การปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรอัจฉริยะ และการแปรรูปสินค้าเกษตรคุณภาพ ตลอดจนการบริหารจัดการน้ำด้วยเทคโนโลยีที่เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้และสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ เพื่อยกระดับรายได้เกษตรกร เพิ่มเสถียรภาพการผลิต และลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

๑.๑) สาขาพืช ภาคเหนือมีมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาพืช ๒๙๓,๗๐๗ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒ ของผลิตภัณฑ์สาขาพืชของประเทศ จึงเป็นแหล่งผลิตพืชที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โดยพืชเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง และอ้อย ในปี ๒๕๖๖ ข้าวของภาคเหนือมีสัดส่วนผลผลิตร้อยละ ๓๑.๕ ของประเทศ แต่มีสัดส่วนมูลค่าสูงถึงร้อยละ ๓๙.๐ สะท้อนศักยภาพด้านคุณภาพและมูลค่าต่อหน่วยที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ ขณะที่มันสำปะหลังมีสัดส่วนผลผลิตร้อยละ ๒๕.๒ และสัดส่วนมูลค่าร้อยละ ๒๕.๙ ใกล้เคียงกับสัดส่วนการผลิต สะท้อนการเพิ่มมูลค่าที่ยังไม่โดดเด่นนัก ส่วนอ้อยมีสัดส่วนผลผลิตร้อยละ ๒๖.๐ แต่มีสัดส่วนมูลค่าเพียงร้อยละ ๒๔.๓ ต่ำกว่าสัดส่วนการผลิต แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านการแปรรูปและการเพิ่มมูลค่าเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยประเทศ ขณะเดียวกัน ภาคเหนือมีความโดดเด่นด้านการผลิตพืชมูลค่าสูง โดยในปี ๒๕๖๖ กาแฟมีสัดส่วนผลผลิตร้อยละ ๕๑.๙ ของประเทศ ลำไยร้อยละ ๖๘.๒ และลิ้นจี่ร้อยละ ๘๓.๑ และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยสัดส่วนผลผลิตในช่วงปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖ พบว่า พืชดังกล่าวมีสัดส่วนในระดับสูงอย่างต่อเนื่อง สะท้อนบทบาทของภาคเหนือในฐานะแหล่งผลิตพืชมูลค่าสูงของประเทศ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาสาขาพืชในระยะต่อไป ควรมุ่งต่อยอดพืชมูลค่าสูงไปสู่การแปรรูป การพัฒนาแบรนด์ และการเชื่อมโยงตลาดมูลค่าสูง ควบคู่กับการยกระดับประสิทธิภาพและการเพิ่มมูลค่าของพืชเศรษฐกิจหลัก เพื่อเสริมความสามารถในการแข่งขันของภาคเกษตรภาคเหนือในระยะยาว

๑.๒) สาขาปศุสัตว์ ภาคเหนือมีมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาปศุสัตว์ ๔๐,๕๗๑ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๔ ของผลิตภัณฑ์สาขาปศุสัตว์ของประเทศ จึงเป็นหนึ่งในฐานการผลิตปศุสัตว์ที่สำคัญของประเทศ โดยเฉพาะสุกรมีสัดส่วนมูลค่าผลผลิตร้อยละ ๒๒.๑ ของประเทศ แหล่งผลิตสำคัญอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ พิษณุโลก และนครสวรรค์ ขณะที่โคและกระบือมีสัดส่วนมูลค่าร้อยละ ๒๔.๔ โดยมีจังหวัดเชียงใหม่และตากเป็นแหล่งผลิตหลัก ส่วนสัตว์ปีกมีสัดส่วนมูลค่าร้อยละ ๑๕.๓ ของประเทศ โดยมีจังหวัดนครสวรรค์และเชียงใหม่เป็นพื้นที่ผลิตสำคัญ อย่างไรก็ตาม การผลิตปศุสัตว์ในระดับพื้นที่ยังมีความแตกต่างด้านมาตรฐานการผลิตและการจัดการฟาร์ม โดยเฉพาะระหว่างผู้ประกอบการรายใหญ่กับเกษตรกรรายย่อย ส่งผลให้การเพิ่มมูลค่าผลผลิตกระจุกตัวอยู่ในบางกลุ่ม ขณะที่เกษตรกรรายย่อยยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงมาตรฐานการผลิต การแปรรูป และช่องทางการตลาดที่สร้างมูลค่าเพิ่ม ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไปจำเป็นต้องมุ่งยกระดับคุณภาพสินค้าปศุสัตว์ตลอดห่วงโซ่การผลิตให้ได้มาตรฐานอย่างครอบคลุม ควบคู่กับการส่งเสริมการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า และการขยายช่องทางการจำหน่ายทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อเพิ่มรายได้และกระจายประโยชน์สู่เกษตรกรอย่างทั่วถึงมากขึ้น

๒) ภาคอุตสาหกรรม ปี ๒๕๖๖ ภาคเหนือมีมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคอุตสาหกรรมรวม ๒๘๕,๐๖๖ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๕.๒ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคอุตสาหกรรมของประเทศ โดยในช่วงปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖ ภาคอุตสาหกรรมภาคเหนือมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๐.๓ ต่อปี ขณะที่ภาพรวมประเทศหดตัวเฉลี่ยร้อยละ ๐.๗ ต่อปี สะท้อนความสามารถในการประคองตัวของภาคอุตสาหกรรมภาคเหนือในช่วงที่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมโดยรวมชะลอตัว โครงสร้างอุตสาหกรรมของภาคเหนือพึ่งพาสาขาการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมอาหาร ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ ๔๙.๗ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมของภาคเหนือ (คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๙ ของประเทศ) รองลงมา คือ อุตสาหกรรม

เครื่องดื่ม ร้อยละ ๑๓.๔ (คิดเป็นร้อยละ ๘.๒ ของประเทศ) และอุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์ ร้อยละ ๑๑.๑ (คิดเป็นร้อยละ ๗.๑ ของประเทศ) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาอัตราการขยายตัวเฉลี่ยในช่วงปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖ พบว่า อุตสาหกรรมอาหารของภาคเหนือหดตัวเฉลี่ยร้อยละ ๐.๘ ต่อปี ขณะที่ภาพรวมประเทศขยายตัวร้อยละ ๐.๖ ต่อปี อุตสาหกรรมเครื่องดื่มหดตัวเฉลี่ยร้อยละ ๑.๒ ต่อปี ขณะที่ภาพรวมประเทศขยายตัวร้อยละ ๑.๐ ต่อปี ส่วนอุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์ของภาคเหนือขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๑.๔ ต่อปี ในขณะที่ภาพรวมประเทศหดตัวเฉลี่ยร้อยละ ๔.๐ ต่อปี สะท้อนว่า ผู้ประกอบการในภาคเหนือสามารถปรับตัวและขยายการผลิตในอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีได้ ด้านโครงสร้างผู้ประกอบการ (ข้อมูลปี ๒๕๖๗) ภาคเหนือมีผู้ประกอบการอุตสาหกรรมจำนวน ๖๑,๖๙๗ ราย โดยมีรายได้เฉลี่ย ๒๖.๓ ล้านบาทต่อราย และมีสินทรัพย์เฉลี่ย ๒๒.๐ ล้านบาทต่อราย สะท้อนว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นวิสาหกิจรายย่อยและขนาดย่อม ทั้งนี้ ผู้ประกอบการในพื้นที่ยังมีข้อจำกัดด้านเงินทุน เทคโนโลยี และการเข้าถึงองค์ความรู้ขั้นสูง ส่งผลให้การต่อยอดมูลค่าเพิ่มและการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ยังทำได้จำกัด และการเชื่อมโยงห่วงโซ่การผลิตภายในภาคยังไม่เข้มแข็ง ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งยกระดับอุตสาหกรรมเดิมของภาคเหนือให้สามารถต่อยอดมูลค่าเพิ่มได้มากขึ้น โดยส่งเสริมการเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานจากผู้ประกอบการท้องถิ่นและ SMEs ไปสู่คลัสเตอร์ระดับภูมิภาค และการเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมขั้นกลางและขั้นสูง รวมถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารแปรรูป อุตสาหกรรมชีวภาพ และอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ควบคู่กับการเสริมศักยภาพผู้ประกอบการให้สามารถเข้าถึงเงินทุน เทคโนโลยี และองค์ความรู้ เพื่อยกระดับการผลิตและเชื่อมโยงเข้าสู่ห่วงโซ่อุปทานที่สร้างมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นในระยะยาว

๓) ภาคบริการ ปี ๒๕๖๖ ภาคเหนือมีมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคบริการ ๗๕๙,๘๑๘ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๖.๙ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคบริการของประเทศ โดยในช่วงปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖ ภาคบริการของภาคเหนือมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๐.๖ ต่อปี ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศที่ร้อยละ ๑.๑ สะท้อนว่าภาคบริการของภาคเหนือยังขยายตัวได้จำกัดเมื่อเทียบกับภาพรวมประเทศ โครงสร้างภาคบริการของภาคเหนือพึ่งพาสาขาการค้าเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๒ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคบริการ รองลงมา คือ สาขาการศึกษาร้อยละ ๑๖.๖ และสาขาการเงินร้อยละ ๑๓.๙ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมบริการที่พึ่งพากำลังซื้อภายในพื้นที่เป็นสำคัญ จากโครงสร้างดังกล่าว ส่งผลให้ภาคบริการของภาคเหนือยังคงเป็นบริการแบบดั้งเดิมที่ใช้แรงงานเข้มข้นและมีมูลค่าเพิ่มต่อหน่วยไม่มาก โดยในปีเดียวกัน ภาคบริการของภาคเหนือมีผลิตภาพแรงงานเพียง ๑๕๘,๓๓๔ บาทต่อคน ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศซึ่งอยู่ที่ ๓๒๖,๕๘๒ บาทต่อคนอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนข้อจำกัดในการยกระดับคุณภาพและมูลค่าของบริการ ขณะเดียวกัน บริการที่มีบทบาทสนับสนุนการดำเนินธุรกิจและการเพิ่มขีดความสามารถของผู้ประกอบการ เช่น บริการด้านโลจิสติกส์ การตลาด บริการดิจิทัล และบริการสุขภาพคุณภาพ ยังมีการกระจุกตัวอยู่ในบางพื้นที่ และผู้ประกอบการในท้องถิ่นยังเข้าถึงได้ไม่ทั่วถึง ส่งผลให้ภาคบริการยังไม่สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนการยกระดับภาคเกษตร อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาภาคบริการของภาคเหนือในระยะต่อไป ควรมุ่งยกระดับโครงสร้างจากบริการแบบดั้งเดิมไปสู่บริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูงและสนับสนุนการเพิ่มประสิทธิภาพของภาคเศรษฐกิจอื่น โดยเฉพาะภาคเกษตร อุตสาหกรรมอาหาร การท่องเที่ยว และผู้ประกอบการท้องถิ่น ผ่านการพัฒนาทักษะแรงงาน การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการขยายการเข้าถึงบริการที่จำเป็นในพื้นที่ เพื่อเพิ่มผลิตภาพแรงงานและเสริมบทบาทของภาคบริการในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภาคเหนือในระยะยาว

๓.๑) การค้า ปี ๒๕๖๖ ภาคเหนือมีมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาการค้าส่งและค้าปลีก ๑๗๖,๒๔๕ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๒ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคบริการของภาค และร้อยละ ๖.๒ ของประเทศ โดยในช่วงปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖ มูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาการค้าของภาคเหนือหดตัวเฉลี่ยร้อยละ ๐.๕ ต่อปี ขณะที่ภาพรวมประเทศขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๒.๐ ต่อปี สะท้อนว่าภาคการค้าของภาคเหนือยังขยายตัวได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ อย่างไรก็ตาม ในปี ๒๕๖๖ ภาคการค้าของภาคเหนือกลับมาขยายตัวร้อยละ ๕.๙ สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศที่ร้อยละ ๓.๙ จากการฟื้นตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายหลังสถานการณ์ COVID-19 ซึ่งชี้ให้เห็นว่าภาคการค้าของภาคเหนือมีความอ่อนไหวต่อภาวะเศรษฐกิจค่อนข้างสูง กล่าวคือ เมื่อเศรษฐกิจฟื้นตัว การค้าสามารถขยายตัวได้รวดเร็ว แต่ในช่วงเศรษฐกิจชะลอตัวก็ได้รับผลกระทบค่อนข้างมากเช่นกัน ในเชิงโครงสร้าง การค้าของภาคเหนือมีลักษณะกระจุกตัวอยู่ในเมืองศูนย์กลางเศรษฐกิจสำคัญ อาทิ เชียงใหม่ เชียงราย นครสวรรค์ กำแพงเพชร และพิษณุโลก ซึ่งทำหน้าที่เป็นจุดรวบรวมและกระจายสินค้าไปยังพื้นที่โดยรอบ ส่งผลให้ระบบโลจิสติกส์และการค้าสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพในภาพรวม แต่ในอีกด้านหนึ่ง โครงสร้างดังกล่าวทำให้หลายพื้นที่ในภาคเหนือมีบทบาทเป็นเพียงพื้นที่เชื่อมโยงหรือทางผ่านของสินค้าและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยมูลค่าทางการค้าส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกสร้างหรือหมุนเวียนในพื้นที่ ส่งผลให้รายได้ของผู้ประกอบการในพื้นที่รองยังอยู่ในระดับจำกัด และเกิดการพึ่งพาเมืองศูนย์กลางในระดับสูง นอกจากนี้ โครงสร้างการค้าของภาคเหนือยังพึ่งพาร้านค้าดั้งเดิมและผู้ประกอบการรายย่อยในสัดส่วนสูง โดยผู้ค้าจำนวนมากยังมีข้อจำกัดด้านเงินทุน ระบบบริหารจัดการ และการเข้าถึงช่องทางตลาดสมัยใหม่ ส่งผลให้การต่อยอดมูลค่าทางการค้ายังอยู่ในระดับจำกัด ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งยกระดับประสิทธิภาพการค้าส่งและค้าปลีก โดยส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ การพัฒนาระบบกระจายสินค้า และการเสริมศักยภาพผู้ค้าท้องถิ่นให้สามารถเข้าถึงช่องทางตลาดสมัยใหม่ ควบคู่กับการเชื่อมโยงเครือข่ายการค้าระหว่างพื้นที่ เพื่อเพิ่มบทบาทของพื้นที่ในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และลดลักษณะการเป็นเพียงทางผ่านของกิจกรรมทางการค้าในระยะยาว

๓.๒) การศึกษา ปี ๒๕๖๖ ภาคเหนือมีมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาการศึกษา ๑๒๕,๙๖๘ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคบริการของภาค และมีสัดส่วนร้อยละ ๑๖.๖ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาการศึกษาทั้งประเทศ โดยในช่วงปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖ ขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๑.๘ ต่อปี สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ขยายตัวร้อยละ ๑.๐ สะท้อนบทบาทของภาคเหนือในฐานะศูนย์กลางการศึกษาที่สำคัญของประเทศ โดยจังหวัดที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาการศึกษาสูง ได้แก่ เชียงใหม่ พิษณุโลก และเชียงราย ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาและสถาบันฝึกอบรมจำนวนมาก ขณะที่จังหวัดที่มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยสูง ได้แก่ เชียงใหม่ พะเยา และพิษณุโลก อย่างไรก็ตาม การเติบโตของมูลค่าทางเศรษฐกิจจากภาคการศึกษายังไม่ได้นำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาที่กระจายอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลและพื้นที่ภูเขา ซึ่งยังประสบข้อจำกัดด้านการเข้าถึงสถานศึกษา คุณภาพครู ขนาดโรงเรียนที่เล็กลงจากโครงสร้างประชากรวัยเรียนที่ลดลง รวมถึงความพร้อมด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาและโอกาสในการพัฒนาทักษะของผู้เรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างพื้นที่ศูนย์กลางกับพื้นที่ชายขอบ อีกทั้ง ระบบการศึกษายังไม่เชื่อมโยงกับความต้องการทักษะของตลาดแรงงานและเศรษฐกิจในพื้นที่อย่างเพียงพอ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาการศึกษาของภาคเหนือในระยะต่อไป ควรมุ่งลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ควบคู่กับการยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยส่งเสริมรูปแบบการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นและเข้าถึงได้ เช่น การเรียนรู้แบบผสมผสาน และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อลดข้อจำกัดด้านสถานที่ พร้อมทั้งยกระดับการเรียนรู้ที่เน้นสมรรถนะให้สอดคล้องกับทักษะที่จำเป็นของภาคการผลิตในพื้นที่ อาทิ เกษตรและอาหารคุณภาพ การท่องเที่ยว บริการสุขภาพ และเศรษฐกิจดิจิทัล รวมถึงพัฒนาบทบาท

สถาบันการศึกษาในจังหวัดศูนย์กลางให้เป็นกลไกสนับสนุนพื้นที่รอบข้าง ผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้ การพัฒนาครู และการเชื่อมโยงการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เพื่อเสริมสร้างทุนมนุษย์ของภาคเหนืออย่างทั่วถึงและยั่งยืน

๓.๓) ที่พักแรมและบริการด้านอาหาร แม้มีสัดส่วนทางเศรษฐกิจไม่สูง แต่เป็นฐานรองรับการท่องเที่ยวซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของภาคเหนือ และเป็นสาขาที่เชื่อมโยงกับภาคเกษตร อาหาร วัฒนธรรม และการจ้างงานในชุมชนโดยตรง ปี ๒๕๖๖ ภาคเหนือมีมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาที่พักแรมและบริการด้านอาหาร ๓๓,๘๔๑ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๔.๕ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคบริการของภาค และร้อยละ ๓.๕ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาดังกล่าวของประเทศ โดยในช่วงปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖ มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๒.๗ ต่อปี สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ขยายตัวร้อยละ ๒.๐ สะท้อนการฟื้นตัวของกิจกรรมท่องเที่ยวและการบริโภคภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค COVID-19 อย่างไรก็ตาม โครงสร้างกิจการที่พักแรมและร้านอาหารของภาคเหนือยังคงเป็นผู้ประกอบการรายย่อยและธุรกิจครอบครัวเป็นสัดส่วนสูง ขณะที่ธุรกิจที่พักระดับบนและการลงทุนจากผู้ประกอบการรายใหญ่ยังมีจำนวนและสัดส่วนไม่มากเมื่อเทียบกับศักยภาพของพื้นที่ ส่งผลให้แม้กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะขยายตัว แต่การสร้างมูลค่าเพิ่มต่อหน่วยยังอยู่ในระดับจำกัดและมีความเปราะบางต่อปัจจัยภายนอก เช่น ฤดูกาลท่องเที่ยว ภาวะเศรษฐกิจ และต้นทุนแรงงานและพลังงานที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมยังคงพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นหลัก ขณะที่แหล่งท่องเที่ยวที่สร้างขึ้น และการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ยังมีไม่มาก ส่งผลให้การเพิ่มมูลค่าและการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวยังไม่เกิดขึ้นอย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาสาขาที่พักแรมและบริการด้านอาหารของภาคเหนือในระยะต่อไป ควรมุ่งยกระดับจากการเติบโตเชิงปริมาณไปสู่การเติบโตเชิงคุณภาพ โดยเน้นการพัฒนามาตรฐานบริการ การออกแบบประสบการณ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการเชื่อมโยงกับภาคเกษตรและอาหารพื้นถิ่น (Agri–Gastronomy) เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการในพื้นที่ ควบคู่กับการส่งเสริมรูปแบบที่พักและบริการที่สอดคล้องกับแนวโน้มการท่องเที่ยวคุณภาพ เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Wellness Tourism) การพำนักระยะยาว (Long-stay) และกลุ่มผู้ทำงานระยะไกล (Digital Nomad) รวมถึงการส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจบริการคุณภาพสูงและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม ตลอดจนการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงพื้นที่ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ควรสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการ การตลาด และการจองบริการ เพื่อเพิ่มผลิตภาพของผู้ประกอบการรายย่อย กระจายรายได้สู่ชุมชน และเสริมความสามารถในการแข่งขันของภาคเหนือ

๓.๔) การขนส่งและโลจิสติกส์ เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดต้นทุนและความสามารถในการแข่งขันของทุกภาคเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาระบบขนส่งจะช่วยลดต้นทุนโลจิสติกส์ เพิ่มการเข้าถึงตลาด สนับสนุนการค้าชายแดนและการท่องเที่ยว และเอื้อต่อการกระจายความเจริญในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านภูมิประเทศ ของภาคเหนือ ปี ๒๕๖๖ ภาคเหนือมีมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาการขนส่ง ๓๖,๖๑๔ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๔.๘ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคบริการของภาค โดยโครงสร้างการขนส่งของภาคเหนือยังพึ่งพาการขนส่งทางถนนเป็นหลักผ่านเส้นทางสำคัญ อาทิ ทางหลวงหมายเลข ๑ ๑๑ ๑๒ ๑๐๑ และ ๑๑๗ รวมถึงเส้นทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ R3A และ R3B ส่งผลให้ต้นทุนโลจิสติกส์ของภาคเหนืออยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับพื้นที่ที่มีระบบขนส่งหลายรูปแบบ (ผลการศึกษาของสำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร ปี ๒๕๖๑ พบว่า ต้นทุนเฉลี่ยการขนส่งทางถนนอยู่ที่ ๑.๓๘ บาทต่อตันต่อกิโลเมตร ทางราง ๐.๗๑ บาทต่อตันต่อกิโลเมตร และทางน้ำ ๐.๕๒ บาทต่อตันต่อกิโลเมตร) แม้ว่าจะมีโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม อาทิ รถไฟทางคู่ช่วงเด่นชัย – เชียงราย – เชียงของ โครงการรถไฟช่วงปากน้ำโพ – เด่นชัย และโครงการท่าเรือบกนครสวรรค์

ที่อยู่ในแผนการพัฒนา แต่หลายโครงการยังอยู่ในระยะศึกษาหรืออยู่ระหว่างดำเนินการ ส่งผลให้ระบบโลจิสติกส์ของภาคยังไม่สามารถรองรับการขยายตัวของการค้าและการลงทุนได้อย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งพัฒนาโครงข่ายโลจิสติกส์แบบหลายรูปแบบ โดยบูรณาการถนน ระบบราง ท่าเรือบก ด่านศุลกากร คลังสินค้า และระบบโลจิสติกส์ห้องเย็น ควบคู่กับการเร่งรัดโครงการโครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่ให้สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของระบบในการรองรับปริมาณการขนส่งที่เพิ่มขึ้น ลดระยะเวลาและความไม่แน่นอนของการขนส่ง และเพิ่มทางเลือกในการขนส่งหลายรูปแบบ พร้อมทั้งยกระดับด่านเชียงของ – ท่าเรือเชียงแสน ให้เชื่อมต่อกับระบบรางและท่าเรือบกอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้การเข้าถึงตลาดในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) มีความรวดเร็วและมีความน่าเชื่อถือด้านเวลา โดยเฉพาะต่อสินค้าเกษตร อาหาร และสินค้าควบคุมอุณหภูมิ และเอื้อต่อการเกิดกิจกรรมทางธุรกิจและการลงทุนในพื้นที่รอบสถานีขนส่งและศูนย์โลจิสติกส์มากขึ้น

๔) การท่องเที่ยว ปี ๒๕๖๗ ภาคเหนือมีผู้เยี่ยมเยือนประมาณ ๔๑.๓ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๘ ของทั้งประเทศ (คนไทยร้อยละ ๘๖.๗ และชาวต่างชาติร้อยละ ๑๓.๓) สร้างรายได้มากกว่า ๒.๒ แสนล้านบาท และมีอัตราการขยายตัวร้อยละ ๕.๖๕ เมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า อย่างไรก็ตาม ค่าใช้จ่ายต่อหัวอยู่ที่ ๕,๓๕๐ บาทต่อคน ซึ่งยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศที่ ๗,๙๒๙ บาทต่อคน สะท้อนว่า การท่องเที่ยวของภาคเหนือยังคงเน้นเชิงปริมาณมากกว่าการสร้างมูลค่า ในเชิงลักษณะการท่องเที่ยว ภาคเหนือมีความเป็นฤดูกาลค่อนข้างชัดเจน โดยในช่วงเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ มีนักท่องเที่ยวเฉลี่ยประมาณ ๔.๒ ล้านคนต่อเดือน ขณะที่ช่วงฤดูฝนลดลงเหลือประมาณ ๓.๐ ล้านคนต่อเดือน โดยจุดเด่นสำคัญของภาค ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ภูเขา ป่าไม้ วัฒนธรรมท้องถิ่น อาหาร และอัธยาศัยของผู้คน ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบคุณภาพ อาทิ การท่องเที่ยวเชิงพักผ่อน (Slow Travel) และการพำนักระยะยาวของกลุ่ม Digital Nomad อย่างไรก็ตาม กิจกรรมและรายได้จากการท่องเที่ยวยังคงกระจุกตัวอยู่ในจังหวัดหลัก อาทิ เชียงใหม่ เชียงราย เพชรบูรณ์ และพิษณุโลก ขณะที่จังหวัดรองยังมีบทบาทจำกัด ส่งผลให้การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวยังไม่ทั่วถึง และหลายพื้นที่ยังเป็นเพียงพื้นที่เชื่อมโยงหรือทางผ่านของนักท่องเที่ยวมากกว่าการเป็นพื้นที่สร้างมูลค่า ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งยกระดับการท่องเที่ยวบนฐานความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวคุณภาพและได้มาตรฐาน ควบคู่กับการส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวที่สร้างมูลค่าเพิ่ม อาทิ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย รวมถึงการเชื่อมโยงกับภาคเกษตร (Agri–Gastronomy Tourism) และการแพทย์และสุขภาพ (Wellness Tourism) เพื่อขยายห่วงโซ่คุณค่าการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การพัฒนาดังกล่าวจะช่วยยกระดับผลิตภาพของแรงงานในภาคที่เกี่ยวข้อง เพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว และส่งเสริมให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจกระจายสู่ประชาชนและชุมชนในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรมในระยะยาว

๕) การค้าชายแดนและการค้าผ่านแดน ภาคเหนือมีบทบาทสำคัญในฐานะพื้นที่เชื่อมโยงการค้าระหว่างประเทศไทยกับเมียนมา สปป.ลาว และจีนตอนใต้ ผ่านด่านการค้าหลัก ได้แก่ แม่สอด เชียงของ แม่สาย และเชียงแสน โดยด่านทั้ง ๔ แห่ง มีมูลค่าการค้ารวม ๑๘๕,๕๙๗ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๘ ของมูลค่าการค้าชายแดนและผ่านแดนของภาคเหนือ และร้อยละ ๑๐.๒ ของทั้งประเทศ ในช่วงปี ๒๕๖๓ – ๒๕๖๗ มูลค่าการค้าชายแดนและการค้าผ่านแดนของภาคเหนือขยายตัวเฉลี่ยประมาณร้อยละ ๘ ต่อปี อย่างไรก็ตาม ในช่วงปี ๒๕๖๖ – ๒๕๖๗ มูลค่าการค้ากลับหดตัวเฉลี่ยร้อยละ ๑๕.๐ อันเป็นผลจากสถานการณ์ความไม่สงบบริเวณชายแดน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการขนส่งและความต่อเนื่องของห่วงโซ่อุปทาน โครงสร้างการค้าส่วนใหญ่เป็นการค้าชายแดนร้อยละ ๖๓.๓ และการค้าผ่านแดนร้อยละ ๓๖.๗ โดยเป็นการส่งออก

ร้อยละ ๗๒.๕ และนำเข้าร้อยละ ๒๗.๕ อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการที่ใช้ด่านการค้าของภาคเหนือส่วนใหญ่มาจากภาคกลาง โดยคิดเป็นประมาณร้อยละ ๖๐ ของผู้ส่งออก และร้อยละ ๗๓ ของผู้นำเข้า ขณะที่ผู้ประกอบการในภาคเหนือมีสัดส่วนเพียงร้อยละ ๓๕ ของผู้ส่งออก และร้อยละ ๒๖ ของผู้นำเข้า สะท้อนว่า ผู้ประกอบการในภาคเหนือยังมีบทบาทในห่วงโซ่การค้าชายแดนในสัดส่วนที่ไม่สูงเมื่อเทียบกับผู้ประกอบการจากภูมิภาคอื่น และยังไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทำเลที่ตั้งเชิงยุทธศาสตร์ได้อย่างเต็มศักยภาพ สำหรับโครงสร้างสินค้า สินค้าส่งออกสำคัญ ได้แก่ ทุเรียนสด น้ำมันดีเซล มังคุดสด น้ำมันสำเร็จรูป และรถยนต์นั่ง ขณะที่สินค้านำเข้าสำคัญ ได้แก่ เชื้อเพลิง ผักและของปรุงแต่งจากผัก องุ่นสด สินแร่ และธัญพืช สะท้อนว่า การค้าชายแดนของภาคเหนือยังคงเป็นการค้าสินค้าเกษตรและสินค้าโภคภัณฑ์เป็นหลัก ทำให้การสร้างมูลค่าเพิ่มต่อหน่วยยังอยู่ในระดับจำกัด นอกจากนี้ การค้าชายแดนและผ่านแดนของภาคเหนือยังเผชิญข้อจำกัดสำคัญ ทั้งด้านต้นทุนโลจิสติกส์ที่สูง ความแออัดของด่านศุลกากร และความแตกต่างของกฎระเบียบระหว่างประเทศ ซึ่งส่งผลต่อความรวดเร็ว ความแน่นอน และต้นทุนในการค้าระหว่างประเทศ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งเพิ่มบทบาทของผู้ประกอบการในภาคเหนือในห่วงโซ่การค้าชายแดน โดยส่งเสริมการพัฒนาและเชื่อมโยงกับฐานการผลิตในพื้นที่ ควบคู่กับการยกระดับประสิทธิภาพด่านการค้า การอำนวยความสะดวกทางการค้า และการลดต้นทุนโลจิสติกส์ เพื่อให้การค้าชายแดนสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ให้กับพื้นที่ภาคเหนือได้มากขึ้น

๒.๒ ด้านสังคม

ภาพรวมความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index: HAI) ของภาคเหนือมีแนวโน้มลดลงต่อเนื่องตั้งแต่ปี ๒๕๖๔ และยังคงอยู่ในระดับต่ำที่สุดของประเทศ โดยปี ๒๕๖๗ อยู่ที่ ๐.๖๑๗๔ ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ แม้บางมิติจะดีกว่าระดับประเทศ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม และด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่หลายมิติยังเป็นจุดอ่อนสำคัญ โดยเฉพาะด้านสุขภาพซึ่งอยู่ในระดับต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับทุกภาค ทั้งปัญหาการเจ็บป่วย ผู้พิการ และสุขภาพจิตที่ทวีความรุนแรง รวมถึงด้านการศึกษา ชีวิตการงาน หลักประกันทางสังคมของแรงงาน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการคมนาคมในพื้นที่ห่างไกล ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนความเปราะบางเชิงโครงสร้างของคุณภาพชีวิตประชาชนภาคเหนือที่จำเป็นต้องเร่งยกระดับระบบบริการสาธารณะ การพัฒนาทุนมนุษย์ และการเข้าถึงโอกาสอย่างทั่วถึงควบคู่กันไปในระยะต่อไป

๒.๒.๑ ประชากร ปี ๒๕๖๗ ภาคเหนือมีจำนวนประชากร ๑๑.๘๙ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐ ของประชากรทั้งประเทศ และมีแนวโน้มลดลงเฉลี่ยร้อยละ ๐.๔ ต่อปี สะท้อนข้อจำกัดด้านขนาดกำลังแรงงานและศักยภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจของภาค ขณะเดียวกัน ภาคเหนือเป็นภูมิภาคแรกที่เข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ตั้งแต่ปี ๒๕๖๓ และกำลังก้าวสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด โดยในปี ๒๕๖๗ มีผู้สูงอายุ ๒.๘๓ ล้านคน หรือร้อยละ ๒๓.๘ ของประชากรภาค สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ร้อยละ ๒๐.๘ โดยจังหวัดลำปางเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดตั้งแต่ปี ๒๕๖๖ ขณะที่จังหวัดแพร่และลำพูนเข้าสู่ระดับดังกล่าวในปี ๒๕๖๗ ส่งผลให้อัตราพึ่งพิงผู้สูงอายุของภาคเพิ่มขึ้น โดยประชากรวัยแรงงาน ๑๐๐ คน ต้องรองรับผู้สูงอายุ ๓๙ คน ในปี ๒๕๖๗ เพิ่มจาก ๓๒ คนในปี ๒๕๖๓ อีกทั้ง ภาคเหนือยังมีสัดส่วนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ลำพังร้อยละ ๑๐.๖ ในปี ๒๕๖๖ ซึ่งสูงที่สุดเมื่อเทียบกับทุกภูมิภาค ขณะที่ค่าเฉลี่ยประเทศอยู่ที่ร้อยละ ๗.๙ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ภาคเหนือเผชิญความท้าทายทั้งด้านการขาดแคลนแรงงานและภาระการพึ่งพิงที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น แนวทางการพัฒนาภาคเหนือในระยะต่อไป ควรมุ่งเพิ่มผลิตภาพของแรงงานที่มีอยู่ เพื่อลดผลกระทบจากการหดตัวของกำลังแรงงาน ควบคู่กับการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพสามารถมีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมตามความสมัครใจ โดยสนับสนุนรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับช่วงวัย เช่น งานที่สามารถเลือกเวลาได้ งานในชุมชนใกล้บ้าน และงานที่ใช้

ทักษะหรือประสบการณ์ พร้อมทั้งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่กิจกรรมด้านสุขภาพและการดูแลระยะยาว และเสริมสร้างระบบดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มที่อาศัยอยู่ลำพังในระดับชุมชน เพื่อลดภาระต่อประชากรวัยแรงงานและระบบสวัสดิการในระยะยาว

๒.๒.๒ สุขภาพ ภาคเหนือเผชิญปัญหาสุขภาพของประชาชนจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก ๗,๓๘๘ ต่อประชากรแสนคนในปี ๒๕๖๒ เป็น ๘,๘๘๓ ต่อประชากรแสนคนในปี ๒๕๖๗ สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๘,๕๔๙ ต่อประชากรแสนคน ขณะเดียวกัน ยังมีอัตราผู้ป่วยเนื้องอกร้ายที่ตับและท่อน้ำดีสูงที่สุดในประเทศที่ ๑๒๔ ต่อประชากรแสนคน รวมทั้งอัตราการตายจากโรคปอดอุดกั้นเรื้อรังและมะเร็งปอดอยู่ในระดับสูงที่ ๑๗.๔ และ ๓๐.๗ ต่อประชากรแสนคน ตามลำดับ ซึ่งสะท้อนผลกระทบจากพฤติกรรมสุขภาพและปัจจัยแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหามลพิษทางอากาศ นอกจากนี้ ปัญหาสุขภาพจิตมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น โดยอัตราการฆ่าตัวตายสำเร็จในปี ๒๕๖๕ อยู่ที่ ๑๕.๙ ต่อประชากรแสนคน สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๑๐.๓ ต่อประชากรแสนคน และจำนวนผู้ป่วยโรคซึมเศร้าที่ได้รับการวินิจฉัยและรักษาเพิ่มขึ้นจาก ๒๓๕,๘๒๒ คน ในปี ๒๕๖๓ เป็น ๓๐๑,๕๕๔ คน ในปี ๒๕๖๗ คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๓ ของประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงภาระโรคที่เพิ่มขึ้นทั้งในมิติสุขภาพกายและสุขภาพจิต ซึ่งส่งผลให้ความต้องการบริการสุขภาพ โดยเฉพาะการรักษาโรคเรื้อรังและโรคซับซ้อนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ระบบบริการสุขภาพของภาคเหนือยังมีข้อจำกัดด้านกำลังคน โดยมีสัดส่วนแพทย์ต่อประชากร ๑ : ๑,๘๓๘ ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ (๑ : ๑,๕๓๖) และเกณฑ์องค์การอนามัยโลก (๑ : ๑,๐๐๐) แม้ภาคเหนือจะมีศักยภาพด้านบริการทางการแพทย์ในพื้นที่ศูนย์กลาง เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีสถานพยาบาลที่ได้รับการรับรองมาตรฐานสากล (Joint Commission International: JCI) และสามารถให้บริการเฉพาะทางและการรักษาระดับสูงได้ แต่ศักยภาพดังกล่าวยังคงกระจุกตัวอยู่ในเมืองหลัก ส่งผลให้การเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพยังมีความแตกต่างระหว่างพื้นที่ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาระบบสุขภาพของภาคเหนือในระยะต่อไป จึงจำเป็นต้องดำเนินการอย่างบูรณาการ โดยควบคู่กันทั้งการยกระดับคุณภาพและการเข้าถึงบริการสาธารณสุขให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการสุขภาพ การต่อยอดศักยภาพของพื้นที่ศูนย์กลางไปสู่การเป็นฐานบริการสุขภาพที่สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ผ่านการเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษา ธุรกิจบริการสุขภาพ และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ตลอดจนการส่งเสริมสุขภาพเชิงป้องกัน โดยมุ่งลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น พฤติกรรมการบริโภคและมลพิษทางอากาศ ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีการแพทย์ทางไกลและระบบสุขภาพดิจิทัล เพื่อชะลอการเพิ่มขึ้นของภาระโรคและรองรับความต้องการบริการสุขภาพที่เพิ่มขึ้นในอนาคต

๒.๒.๓ การศึกษา ประชากรภาคเหนือมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป ในปี ๒๕๖๖ อยู่ที่ ๘.๑๙ ปี เพิ่มจาก ๗.๕๗ ปี ในปี ๒๕๖๒ อย่างไรก็ตาม ยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๙.๒๓ ปี และมีความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่อย่างชัดเจน โดยจังหวัดห่างไกล เช่น แม่ฮ่องสอน (๖.๒๑ ปี) และตาก (๖.๗๑ ปี) มีค่าเฉลี่ยปีการศึกษาต่ำสุดของภาค สะท้อนว่า การเพิ่มขึ้นของปีการศึกษาในภาพรวมยังไม่กระจายตัวอย่างทั่วถึง ขณะเดียวกัน คุณภาพการศึกษามีแนวโน้มถดถอย โดยคะแนนเฉลี่ย O-NET ของภาคเหนือในปี ๒๕๖๖ อยู่ที่ ๓๐.๔ คะแนน ลดลงจาก ๓๒.๑ คะแนน ในปี ๒๕๖๒ สะท้อนว่าการเพิ่มขึ้นของปีการศึกษาไม่ได้สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ ในด้านโครงสร้างการศึกษา แม้ภาคเหนือจะมีสถานศึกษาด้านอาชีวศึกษา ๙๕ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๘ ของประเทศ และสถานศึกษาด้านภาษา ประมาณ ๑,๐๐๐ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๗ ของประเทศ ซึ่งเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาทักษะแรงงานในอนาคต แต่การเชื่อมโยงกับความต้องการของภาคการผลิตในพื้นที่ยังมีข้อจำกัด ส่งผลให้การพัฒนาทักษะยังไม่สามารถตอบโจทย์เศรษฐกิจของภาคได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ภาคเหนือยังเผชิญการลดลงของ

ประชากรวัยเรียน โดยในปี ๒๕๖๗ สัดส่วนประชากรอายุ ๐ – ๑๔ ปี ลดลงเหลือร้อยละ ๑๔.๕ จากร้อยละ ๑๖.๔ ในปี ๒๕๖๐ ส่งผลให้โรงเรียนจำนวนมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล มีจำนวนนักเรียนไม่เพียงพอและขาดความคุ้มค่าในการดำเนินการ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบการศึกษาภาคเหนือ ทั้งในมิติของความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงและผลลัพธ์ทางการศึกษา คุณภาพการเรียนรู้ที่ยังไม่สูงและการพัฒนาทักษะที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของเศรษฐกิจในพื้นที่ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาการศึกษาของภาคเหนือในระยะต่อไป จึงควรมุ่งยกระดับคุณภาพการศึกษาและลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่เป็นสำคัญ โดยพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่เน้นสมรรถนะ (Competency-based Education: CBE) และปรับรูปแบบการจัดการศึกษาให้มีความยืดหยุ่น เพื่อรองรับข้อจำกัดของพื้นที่ห่างไกลและจำนวนผู้เรียนที่ลดลง เช่น การเรียนรู้แบบผสมผสาน การใช้เทคโนโลยีการเรียนรู้ทางไกล และการจัดเครือข่ายสถานศึกษา ควบคู่กับการพัฒนาทักษะแรงงานทั้งในระบบและนอกระบบให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคการผลิตและบริการในพื้นที่ รวมทั้งการเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพในพื้นที่ห่างไกล เพื่อยกระดับผลิตภาพแรงงานและรองรับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร

๒.๒.๔ การมีงานทำและตลาดแรงงาน ปี ๒๕๖๗ ภาคเหนือมีแรงงานผู้มีงานทำประมาณ ๖.๑ ล้านคน โดยส่วนใหญ่อยู่ในภาคบริการ (ร้อยละ ๔๕.๘) และภาคเกษตร (ร้อยละ ๔๔.๗) ขณะที่แรงงานเกือบร้อยละ ๔๐ มีการศึกษาระดับประถมหรือต่ำกว่า และแรงงานที่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษามีสัดส่วนเพียงร้อยละ ๑๔.๖ ในปี ๒๕๖๖ สะท้อนข้อจำกัดด้านคุณภาพแรงงาน ผลิตภาพแรงงานของภาคอยู่ที่ ๑๑๕,๐๑๘ บาทต่อคน ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๒๗๓,๑๖๑ บาทต่อคน ขณะที่อัตราการว่างงานอยู่ในระดับต่ำที่ร้อยละ ๐.๙๗ ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศเล็กน้อย แสดงให้เห็นว่าแม้แรงงานส่วนใหญ่มีงานทำ แต่ยังอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่าเพิ่มไม่สูง นอกจากนี้ ภาคเหนือมีสัดส่วนแรงงานนอกระบบสูงถึงร้อยละ ๖๙.๘ สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ร้อยละ ๕๒.๗ โดยกระจุกตัวในภาคเกษตร (ร้อยละ ๖๕.๒) และภาคบริการ (ร้อยละ ๒๙.๕) ส่งผลให้แรงงานจำนวนมากขาดหลักประกันทางสังคมและความคุ้มครองที่เหมาะสม เมื่อพิจารณาร่วมกับระดับการศึกษาที่ยังต่ำและลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ใช้เทคโนโลยีไม่สูง จึงเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อการยกระดับผลิตภาพแรงงานและความสามารถในการแข่งขันของภาคเหนือ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไปจึงควรมุ่งยกระดับทักษะแรงงานและผลิตภาพการทำงาน ควบคู่กับการส่งเสริมให้แรงงานนอกระบบสามารถเข้าถึงระบบความคุ้มครองทางสังคมมากขึ้น ผ่านการพัฒนากลไกการออมและหลักประกันรายได้ที่เหมาะสม รวมถึงการออกแบบมาตรการจูงใจให้แรงงานและผู้ประกอบการเห็นประโยชน์ของการอยู่ในระบบ เพื่อเพิ่มความมั่นคงของแรงงานและเสริมฐานเศรษฐกิจของภาคในระยะยาว

๒.๒.๕ รายได้ ความยากจน และความเหลื่อมล้ำ ภาคเหนือมีความยากจนลดลง โดยสัดส่วนคนจนในปี ๒๕๖๖ อยู่ที่ร้อยละ ๓.๖ (๔๐๕,๙๘๔ คน) ลดลงจากร้อยละ ๖.๘ (๗๗๐,๖๐๙ คน) ในปี ๒๕๖๒ อย่างไรก็ตามยังสูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ร้อยละ ๓.๔ และมีการกระจุกตัวในจังหวัดห่างไกลอย่างชัดเจน เช่น แม่ฮ่องสอน (ร้อยละ ๑๒.๕) และตาก (ร้อยละ ๙.๖) ขณะที่จังหวัดลำพูนมีสัดส่วนคนจนน้อยที่สุด (ร้อยละ ๐.๐ หรือ ๗๐ คน) รองลงมา คือ จังหวัดพิจิตร (ร้อยละ ๐.๙) และนครสวรรค์ (ร้อยละ ๑.๓) สะท้อนความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ที่ยังคงปรากฏอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini Coefficient) ด้านรายจ่ายของภาคเหนืออยู่ที่ ๓๐.๙ ซึ่งใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๓๓.๕ สะท้อนว่า ระดับความเหลื่อมล้ำในภาพรวมของภาคไม่ได้แตกต่างจากภาพรวมของประเทศ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างของระดับรายได้และสัดส่วนความยากจนระหว่างพื้นที่ยังคงมีนัยสำคัญ ขณะเดียวกัน รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนภาคเหนืออยู่ที่ ๒๘๘,๔๘๐ บาทต่อปี ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๓๔๘,๓๖๒ บาทต่อปี และมีความไม่มั่นคง เนื่องจากพึ่งพากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่

มีความผันผวนสูง เช่น ภาคเกษตรและการท่องเที่ยว ซึ่งขึ้นอยู่กับฤดูกาลและปัจจัยภายนอก นอกจากนี้ แม้หนี้สินครัวเรือนของภาคเหนือในปี ๒๕๖๖ อยู่ที่ ๑๘๒,๙๖๘ บาท ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๑๙๗,๒๕๕ บาท แต่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงปี ๒๕๕๘ – ๒๕๖๖ หนี้สินครัวเรือนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ ๗.๐ สะท้อนความเปราะบางของฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในระยะยาว สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของภาคเหนือ ทั้งในด้านระดับรายได้ที่ยังไม่สูง ความมั่นคงของรายได้ที่ยังเปราะบาง และความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ที่ยังคงอยู่ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป จึงจำเป็นต้องมุ่งยกระดับฐานรายได้ของครัวเรือน ควบคู่กับการลดความยากจนในพื้นที่เฉพาะกลุ่ม และลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่อย่างตรงจุด เพื่อให้การพัฒนาเกิดประโยชน์ต่อประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงและยั่งยืน

๒.๒.๖ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปี ๒๕๖๖ ภาคเหนือมีการแจ้งความคดีอาญาเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย เพศ และทรัพย์สินอยู่ที่ ๑๐๗ คดีต่อประชากรแสนคน เพิ่มขึ้นจาก ๗๕ คดีต่อประชากรแสนคนในปี ๒๕๖๒ ซึ่งเป็นการเพิ่มขึ้นในระดับค่อนข้างสูง แม้ว่ายังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๑๑๘ คดีต่อประชากรแสนคน แต่แนวโน้มความเสี่ยงด้านความปลอดภัยที่เพิ่มขึ้นในระยะที่ผ่านมา ยังคงเป็นความท้าทายที่สำคัญของพื้นที่ ปัญหาดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับสถานการณ์ยาเสพติดที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ โดยในปี ๒๕๖๗ ภาคเหนือมีคดียาเสพติด ๕๑๐ คดีต่อประชากรแสนคน แม้จะต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๕๗๑ คดีต่อประชากรแสนคน แต่ยังอยู่ในระดับสูง และส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในสังคม โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย ซึ่งมีจำนวนการจับกุมคดียาเสพติดสูงที่สุดของภาค ทั้งนี้ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะเป็นพื้นที่ชายแดนและเป็นเส้นทางสำคัญในการลำเลียง พัก และกระจายยาเสพติดเข้าสู่พื้นที่ตอนในของประเทศ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป จึงจำเป็นต้องมุ่งเสริมความเข้มแข็งของการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมและยาเสพติดในพื้นที่ชายแดน ควบคู่กับการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในระดับชุมชนเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงด้านสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองและชุมชนที่มีความเปราะบาง เพื่อยกระดับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน

๒.๒.๗ การมีส่วนร่วมทางสังคม ภาคเหนือมีความเข้มแข็งด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างโดดเด่น โดยในปี ๒๕๖๖ มีองค์กรชุมชน ๒๐๒.๗ แห่งต่อประชากรแสนคน เพิ่มขึ้นจาก ๑๘๖.๔ แห่งในปี ๒๕๖๒ และสูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๑๔๗.๐๔ แห่งต่อประชากรแสนคน ซึ่งเป็นระดับสูงที่สุดเมื่อเทียบกับทุกภูมิภาค สะท้อนศักยภาพในการรวมกลุ่มและการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่ สอดคล้องกับดัชนีความก้าวหน้าของคน (HAI) มิติด้านการมีส่วนร่วมของภาคเหนืออยู่ที่ ๐.๕๙ สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ ๐.๕๓ ซึ่งสะท้อนระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติต่าง ๆ ทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมือง การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชน และการเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะในระดับท้องถิ่น ความเข้มแข็งดังกล่าวเป็นจุดแข็งสำคัญในการสะท้อนปัญหาและความต้องการของพื้นที่ รวมถึงเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการบูรณาการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาเรื้อรัง อาทิ ปัญหาไฟป่า หมอกควัน และการบุกรุกพื้นที่ป่า อย่างไรก็ตาม การเชื่อมประสานเครือข่ายเพื่อใช้ประโยชน์จากพลังทางสังคมอย่างเต็มศักยภาพยังจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารและการสร้างความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ภาคเหนือยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล โดยประชากรอายุ ๖ ปีขึ้นไปมีการใช้อินเทอร์เน็ตเพียงร้อยละ ๘๓.๔ ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่ร้อยละ ๘๙.๕ ซึ่งอาจจำกัดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมรูปแบบใหม่ ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคมในระยะต่อไป จึงควรมุ่งพัฒนาและสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ควบคู่กับการต่อยอดความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน เพื่อขยายรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ครอบคลุมทั้งในมิติออฟไลน์และออนไลน์อย่างทั่วถึง

๒.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒.๓.๑ ทรัพยากรป่าไม้ ภาคเหนือมีพื้นที่ป่าไม้ ๕๕.๘๖ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๐ ของพื้นที่ภาค และร้อยละ ๕๔.๙ ของพื้นที่ป่าทั้งประเทศ (กรมป่าไม้, ๒๕๖๗) ทำหน้าที่เป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำสำคัญ ได้แก่ ปิง วัง ยม และน่าน อย่างไรก็ตาม พื้นที่ป่ามีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจาก ๕๖.๓๐ ล้านไร่ ในปี ๒๕๖๓ จากการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรและปัญหาไฟป่าที่รุนแรง โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ในปี ๒๕๖๗ เกิดไฟไหม้ป่าครอบคลุมพื้นที่ ๒๙๐,๓๗๙ ไร่ (ร้อยละ ๗๒.๗ ของประเทศ) ส่งผลกระทบต่อป่าต้นน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพอากาศ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาระยะต่อไป จึงจำเป็นต้องมุ่งรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ ควบคุมการบุกรุกพื้นที่ป่า ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ควบคุมและติดตามสถาการณ์ไฟป่า และพัฒนาการทำการเกษตรด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อลดผลกระทบต่อระบบนิเวศและสร้างความมั่นคงด้านทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนเสริมสร้างโอกาสในการสร้างรายได้ สร้างอาชีพจากการสงวนรักษาทรัพยากรป่าไม้ในตลาดคาร์บอนที่จำเป็นต้องเร่งรัดให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๓.๒ ความหลากหลายทางชีวภาพ ภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงสุด พบสิ่งมีชีวิต ๔,๙๘๘ ชนิด/พันธุ์ (ร้อยละ ๒๐.๓ ของประเทศ) ได้แก่ สัตว์ ๒,๔๐๒ ชนิด พืช ๒,๕๗๙ ชนิด และจุลินทรีย์ ๗ ชนิด อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายดังกล่าวกำลังเผชิญการคุกคามจากการขยายตัวของการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว การบุกรุกพื้นที่ป่า ไฟป่า และการหาของป่า โดยเฉพาะพื้นที่ป่าในจังหวัดเชียงใหม่และลำปาง ส่งผลให้ชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่นเสี่ยงสูญพันธุ์และกระทบต่อสมดุลระบบนิเวศ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป จึงต้องมุ่งสร้างความร่วมมือจากภาคีภาคสังคม ชุมชน และเครือข่ายหลักที่เป็นตัวแทนของพื้นที่ภาคเหนืออย่างแท้จริงในการวางระบบการบริหารจัดการเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพควบคู่กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน อย่างสมดุลและยั่งยืน

๒.๓.๓ ทรัพยากรดิน ภาคเหนือมีพื้นที่ดินเสื่อมโทรมประมาณ ๓๒.๗๔ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๗ ของพื้นที่ดินเสื่อมโทรมของประเทศ โดยมีสาเหตุหลักจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่ลาดชันและการเผาวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร ส่งผลให้ดินสูญเสียอินทรียวัตถุและความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ ปัญหาน้ำป่าไหลหลากในพื้นที่ป่าต้นน้ำ เช่น แม่แจ่ม (เชียงใหม่) และเวียงสา (น่าน) ยังเป็นเหตุให้เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินและการสะสมตะกอนในแม่น้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพดิน ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งอนุรักษ์และฟื้นฟูดินในพื้นที่เสี่ยง ควบคู่กับการปรับรูปแบบการใช้ที่ดินและส่งเสริมการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและระบบนิเวศ อาทิ ชา และกาแฟ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีมูลค่าสูง

๒.๓.๔ มลพิษทางอากาศ ฝุ่นละอองขนาดเล็ก $PM_{2.5}$ เป็นปัญหาวิกฤติเรื้อรังของภาคเหนือ โดยในช่วงปี ๒๕๖๓ – ๒๕๖๗ มีจำนวนวันที่ค่าฝุ่นเกินมาตรฐาน (๓๗.๕ ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร) เฉลี่ยประมาณ ๑๔๖ วันต่อปี ซึ่งอยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นของประเทศ ทั้งนี้ ในปี ๒๕๖๗ เพียงปีเดียว พบว่า จำนวนวันที่ค่าฝุ่นเกินมาตรฐานเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ ๑๘๑ วัน สะท้อนความรุนแรงของสถานการณ์ที่มีความผันผวนและทวีความรุนแรงในบางช่วงเวลา สาเหตุของปัญหามาจากหลายปัจจัยร่วมกัน ทั้งไฟป่า การเผาในภาคเกษตรภายในประเทศ และการเผาในพื้นที่ข้ามแดน รวมถึงลักษณะภูมิประเทศแบบแอ่งกระทะของภาคเหนือที่เอื้อต่อการสะสมของมลพิษทางอากาศ ส่งผลให้มลพิษไม่สามารถระบายออกได้ดีในบาง

ช่วงฤดูกาล ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ โดยภาคเหนือมีอัตราการเสียชีวิตจากโรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง ๑๗.๓๖ ต่อประชากรแสนคน และมะเร็งปอด ๓๐.๗๑ ต่อประชากรแสนคน สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ (โรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง ๙.๕๑ และมะเร็งปอด ๒๓.๐๔ ต่อประชากรแสนคน ตามลำดับ) ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป จำเป็นต้องมุ่งลดแหล่งกำเนิดมลพิษอย่างเป็นระบบ โดยควบคุมการเกิดไฟในพื้นที่เสี่ยงทั้งในประเทศและพื้นที่ชายแดน ควบคู่กับการปรับรูปแบบการผลิตทางการเกษตรจากการเผาไปสู่การจัดการเศษวัสดุทางการเกษตรโดยไม่ใช้การเผา พร้อมทั้งประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและระบบข้อมูลเชิงพื้นที่ เช่น ข้อมูลจุดความร้อน สภาพอากาศ และการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อสนับสนุนการวางแผนเฝ้าระวัง และกำกับการใช้พื้นที่อย่างตรงจุด โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน รวมถึงความร่วมมือข้ามพรมแดน เพื่อให้การลดมลพิษเกิดผลอย่างต่อเนื่องและลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒.๓.๕ มลพิษทางน้ำ คุณภาพน้ำในหลายแหล่งน้ำของภาคเหนืออยู่ในเกณฑ์พอใช้ ได้แก่ แม่น้ำปิง ยม และน่าน แต่มีแนวโน้มเสื่อมโทรมจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการทำเกษตรที่มีการใช้ปุ๋ยและสารเคมี ส่งผลให้เกิดการชะล้างตะกอนและสารอาหารส่วนเกินลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้ค่าความขุ่นและสารอินทรีย์เพิ่มสูงขึ้น โดยเห็นได้ชัดในลุ่มน้ำยมและลุ่มน้ำน่านในช่วงฤดูน้ำหลาก นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบจากตะกอนปนเปื้อนโลหะหนักในบางพื้นที่จากกิจกรรมเหมืองในอดีต รวมถึงมลพิษข้ามแดนที่ไหลตามลำน้ำสายหลักเข้าสู่พื้นที่ตอนในของประเทศ โดยเฉพาะในแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีรายงานการตรวจพบการปนเปื้อนของสารเคมีในบางช่วงเวลา สะท้อนความเสี่ยงจากกิจกรรมการใช้ที่ดินและอุตสาหกรรมในพื้นที่ต้นน้ำข้ามพรมแดน ส่งผลให้แหล่งน้ำสำคัญบางแห่งของภาคเหนือมีคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม อาทิ แม่น้ำกวง จังหวัดลำพูน บึงราชนก จังหวัดพิษณุโลก บึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร รวมถึงบางช่วงของแม่น้ำกก จังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ต้องเฝ้าระวังเป็นพิเศษ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งควบคุมแหล่งกำเนิดมลพิษจากกิจกรรมการใช้ที่ดินและกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างเป็นระบบ ควบคู่กับการเสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลแหล่งน้ำ และการยกระดับการจัดการมลพิษข้ามพรมแดนผ่านความร่วมมือระหว่างประเทศ พร้อมทั้งเร่งฟื้นฟูคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำที่มีความเสี่ยง และพัฒนาระบบเฝ้าระวังคุณภาพน้ำโดยใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อให้สามารถติดตามและจัดการปัญหาได้อย่างทันท่วงทีและต่อเนื่อง

๒.๓.๖ ขยะมูลฝอย ปี ๒๕๖๗ ภาคเหนือมีปริมาณขยะมูลฝอยประมาณ ๓.๕๒ ล้านตัน โดยสามารถกำจัดได้อย่างถูกต้องร้อยละ ๓๒.๔ และมีการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ร้อยละ ๔๗.๖ เพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๔๓.๐ ในปี ๒๕๖๓ สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการด้านการจัดการขยะในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ปริมาณขยะมูลฝอยยังคงเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ ๒.๓ ต่อปี จากการขยายตัวของเมืองและกิจกรรมการท่องเที่ยว ขณะที่การกำจัดขยะที่ถูกต้องยังอยู่ในระดับไม่สูง และหลายพื้นที่ยังใช้วิธีการฝังกลบที่ไม่ถูกสุขลักษณะ รวมทั้งยังมีขยะมูลฝอยบางส่วนที่ไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมหรือยังคงตกค้างในระบบ ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสี่ยงต่อสุขภาพของประชาชน อีกทั้งระบบการคัดแยกและการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ยังไม่ครอบคลุมอย่างทั่วถึง และยังต้องพึ่งพาการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและภาคเอกชนเป็นสำคัญ ทำให้ขยะมูลฝอยยังคงเป็นข้อจำกัดสำคัญของภาคเหนือ โดยเฉพาะในเขตเมืองที่มีประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจหนาแน่น ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป ควรมุ่งเน้นการลดปริมาณขยะตั้งแต่ต้นทาง ควบคู่กับการเพิ่มประสิทธิภาพการคัดแยกและการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ การเสริมสร้างขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะ และการยกระดับระบบกำจัดขยะที่ยังไม่ได้มาตรฐาน เพื่อให้สามารถจัดการขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๒.๓.๗ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ (ภัยแล้งและอุทกภัย) ภาคเหนือเผชิญปัญหาภัยแล้งและน้ำท่วมซ้ำซากอย่างต่อเนื่อง โดยในปี ๒๕๖๗ มีพื้นที่การเกษตรได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมประมาณ ๙.๒ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑.๒ ของพื้นที่การเกษตร และจากภัยแล้งประมาณ ๒๕.๗ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๕ ของพื้นที่ทำการเกษตร โดยเฉพาะพื้นที่นอกเขตชลประทานที่มีความเสี่ยงขาดแคลนน้ำ ส่งผลกระทบต่อพืชเศรษฐกิจหลัก เช่น ข้าวและข้าวโพดอย่างมีนัยสำคัญ ขณะเดียวกัน ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นพื้นที่ภูเขาและลุ่มน้ำตอนบน ทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลากและน้ำท่วมฉับพลันเป็นประจำ อีกทั้งการพัดพาตะกอนดินลงสู่แหล่งน้ำยังส่งผลให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรมในช่วงฤดูฝน และเพิ่มความเสี่ยงต่อสุขภาพของประชาชน ทั้งนี้ โครงสร้างการใช้น้ำของภาคเหนือแตกต่างตามลักษณะพื้นที่ โดยพื้นที่นอกเขตชลประทานและพื้นที่ภูเขาซึ่งมีสัดส่วนสูง ยังคงพึ่งพาแหล่งน้ำขนาดเล็กและแหล่งน้ำกระจายตัวเป็นหลัก ประกอบกับข้อจำกัดของการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ดังกล่าว ส่งผลให้ระบบน้ำมีลักษณะกระจายตัวและยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำอย่างเป็นระบบ ทำให้ความสามารถในการบริหารจัดการน้ำและรองรับความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศยังไม่เพียงพอ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการทั้งระบบ โดยเชื่อมโยงพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ควบคู่กับการพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำโดยใช้เทคโนโลยีและข้อมูล รวมทั้งการเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านน้ำที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยเฉพาะแหล่งน้ำขนาดเล็กและระบบกระจายน้ำในพื้นที่เสี่ยง ตลอดจนการเสริมสร้างความยืดหยุ่นในการรับมือภัยพิบัติ และการปรับรูปแบบการใช้ที่ดินและการผลิตให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่อย่างยั่งยืน

๓. บริบทการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อการพัฒนาภาคเหนือ

ภาคเหนือกำลังเผชิญบริบทการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เกิดขึ้นพร้อมกันหลายมิติและส่งผลต่อทิศทางการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศมีความไม่แน่นอนมากขึ้น จากความขัดแย้งระหว่างประเทศและการใช้มาตรการทางการค้า ส่งผลให้ภาคธุรกิจต้องปรับรูปแบบการผลิตและการลงทุน โดยเพิ่มการกระจายฐานการผลิตและไม่พึ่งพาแหล่งผลิตเพียงแห่งเดียว รวมทั้งเลือกตั้งฐานการผลิตและห่วงโซ่อุปทานในพื้นที่ที่มีความมั่นคงมากขึ้น การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในระดับโลกที่กระทบโครงสร้างแรงงานและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ภาวะโลกร้อนที่เปลี่ยนกติกาการผลิต การลงทุน และความสามารถในการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ลดความได้เปรียบเดิมและเร่งการแข่งขันด้านทักษะและผลิตภาพ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ซึ่งหมายถึงการที่รูปแบบการทำมาหากินและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบเดิมจะไม่สามารถตอบโจทย์การสร้างความอยู่ดีกินดีให้กับภาคเหนือได้อีกต่อไป โดยผลกระทบจะเกิดขึ้นโดยตรงต่อฐานเศรษฐกิจหลักของภาคเหนือ ทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรมอาหาร การค้าชายแดน และการท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน ปัญหา $PM_{2.5}$ มลพิษข้ามแดน และทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม จะยิ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ เมื่อประกอบกับจำนวนแรงงานที่ลดลงและทักษะที่ยังไม่สอดคล้องกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยี จะทำให้ผลิตภาพแรงงานเติบโตช้าและเพิ่มความเสี่ยงต่อการสูญเสียฐานการผลิตในอนาคต บริบทดังกล่าวจึงสะท้อนความจำเป็นที่ภาคเหนือจะต้องเร่งปรับตัวทั้งระบบ เพื่อรับมือกับความเสี่ยงและเปลี่ยนแปลงความท้าทายให้เป็นโอกาสในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๑ การเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ในช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างประเทศมหาอำนาจ สงครามในหลายภูมิภาค และการใช้มาตรการทางการค้าและเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ เช่น การกำหนดเงื่อนไขการเข้าถึงเทคโนโลยีและมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจโลกเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เน้นประสิทธิภาพและต้นทุนต่ำ ไปสู่การให้ความสำคัญกับความมั่นคง ความต่อเนื่อง และความน่าเชื่อถือของระบบเศรษฐกิจมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อทิศทางการค้า การลงทุน และการเปลี่ยนแปลงห่วงโซ่อุปทานของโลกอย่างมีนัยสำคัญ โดยภาคเหนือของประเทศไทยจึงเผชิญกับความท้าทายจากปัจจัยภายนอกที่ต้องเร่งปรับตัว ดังนี้

๓.๑.๑ การค้าและการลงทุนเป็นเครื่องมือในการแข่งขันเชิงอำนาจ ภายใต้บริบทการแข่งขันเชิงอำนาจระหว่างประเทศ การค้าและการลงทุนถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอิทธิพลและกำหนดความได้เปรียบทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้การตัดสินใจลงทุนให้ความสำคัญกับความมั่นคง ความเสี่ยง และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ มากกว่าการพิจารณาต้นทุนหรือประสิทธิภาพเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้การลงทุนมีแนวโน้มกระจุกตัวในพื้นที่ที่มีเสถียรภาพทางการเมือง มีความเชื่อมโยงกับตลาดและประเทศคู่ค้าสำคัญ และสามารถรองรับการเป็นฐานการผลิตในอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาค สำหรับภาคเหนือ ซึ่งยังมีโครงสร้างเศรษฐกิจพึ่งพาการผลิตขั้นต้นเป็นหลัก และยังไม่สามารถเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมมูลค่าสูงได้อย่างชัดเจน อาจเผชิญข้อจำกัดในการดึงดูดการลงทุนใหม่ โดยเฉพาะการลงทุนที่ต้องการเชื่อมโยงกับห่วงโซ่อุปทานระดับภูมิภาค สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า ภาคเหนือจำเป็นต้องกำหนดบทบาททางเศรษฐกิจของพื้นที่ให้ชัดเจน โดยเลือกและพัฒนาอุตสาหกรรมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ เพื่อเพิ่มความสามารถในการเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและดึงดูดการลงทุนที่มีมูลค่าเพิ่มสูงในระยะต่อไป

๓.๑.๒ การใช้กติกาทางการค้าและมาตรฐานเป็นเครื่องมือกำหนดเงื่อนไขของตลาดโลก ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว ได้นำกติกาทางการค้าและมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย และความยั่งยืน มาใช้เป็นเครื่องมือกำหนดเงื่อนไขการเข้าถึงตลาด ส่งผลให้สินค้าและบริการต้องเป็นไปตามมาตรฐานที่สามารถตรวจสอบได้ และไม่สามารถแข่งขันด้วยราคาเพียงอย่างเดียว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ระบบการผลิตต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับข้อกำหนดใหม่ โดยเฉพาะการจัดการการใช้ที่ดินและกระบวนการผลิตที่ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในมาตรฐานการค้าระหว่างประเทศในปัจจุบัน สำหรับภาคเหนือ ซึ่งมีสินค้าเกษตรและอาหารเป็นฐานเศรษฐกิจสำคัญ ยังคงมีข้อจำกัดด้านการใช้ที่ดินที่มีความทับซ้อนกับพื้นที่ป่า การจัดการแปลงผลิต และระบบข้อมูลที่ยังไม่รองรับการตรวจสอบย้อนกลับได้อย่างครบถ้วน ส่งผลให้สินค้าในบางส่วนมีความเสี่ยงต่อการไม่สอดคล้องกับมาตรฐานของตลาดโลก จึงจำเป็นต้องเร่งปรับระบบการผลิตให้สอดคล้องกับกติกาโลก โดยเฉพาะการจัดการการใช้ที่ดินให้ชัดเจน ลดความเสี่ยงจากการใช้พื้นที่ที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ควบคู่กับการพัฒนาระบบข้อมูลและการตรวจสอบย้อนกลับ และการยกระดับมาตรฐานการผลิตตลอดห่วงโซ่ เพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันและการเข้าถึงตลาดมูลค่าสูงในระยะต่อไป

๓.๑.๓ ความต่อเนื่องของระบบการผลิตและโลจิสติกส์เป็นปัจจัยสำคัญ ความผันผวนจากสถานการณ์โลก เช่น ความขัดแย้งระหว่างประเทศและการหยุดชะงักของเส้นทางขนส่ง ทำให้ระบบเศรษฐกิจให้ความสำคัญกับความต่อเนื่องของการผลิตและการกระจายสินค้ามากขึ้น โดยพื้นที่ที่สามารถรักษาความต่อเนื่องของการผลิต การขนส่ง และการส่งมอบสินค้าได้ จะสามารถรองรับความต้องการของตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางกลับกัน ระบบการผลิตและโลจิสติกส์ที่ขาดความเชื่อมโยง หรือมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน จะมีความเสี่ยงต่อการหยุดชะงัก และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้

อย่างต่อเนื่อง สำหรับภาคเหนือ ซึ่งมีบทบาทด้านการผลิตสินค้าเกษตรและอาหาร หากระบบการรวบรวม การแปรรูป และการขนส่งยังขาดความต่อเนื่อง จะส่งผลต่อความสม่ำเสมอของคุณภาพสินค้าและการส่งมอบ จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบการผลิตและโลจิสติกส์ให้เชื่อมโยงกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดความเสี่ยงจากการหยุดชะงัก และเพิ่มความสามารถในการรองรับความต้องการของตลาดอย่างต่อเนื่อง

๓.๑.๔ ข้อมูลและความน่าเชื่อถือของระบบการผลิตเป็นเงื่อนไขใหม่ของการแข่งขัน ตลาดโลกให้ความสำคัญกับข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้เกี่ยวกับแหล่งที่มา กระบวนการผลิต และมาตรฐานสินค้าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ความสามารถในการแข่งขันขึ้นอยู่กับความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของข้อมูลตลอดห่วงโซ่การผลิต สินค้าและบริการที่ไม่สามารถแสดงข้อมูลที่ชัดเจนหรือไม่สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้จะเผชิญข้อจำกัดในการเข้าถึงตลาดคุณภาพ หรือถูกกดราคาจากความไม่เชื่อมั่นของผู้ซื้อ สำหรับภาคเหนือซึ่งยังมีข้อจำกัดด้านระบบข้อมูลการผลิตที่กระจัดกระจาย และมาตรฐานที่ยังไม่สม่ำเสมอ ส่งผลให้สินค้าในหลายสาขายังไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นในตลาดได้อย่างเต็มที่ จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบข้อมูลการผลิตให้มีความครบถ้วน เชื่อมโยง และสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ควบคู่กับการกำหนดมาตรฐานการผลิตที่ชัดเจนเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและรองรับข้อกำหนดของตลาดโลกในระยะต่อไป

จากการเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ที่ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจโลกให้ความสำคัญกับความมั่นคงของพื้นที่ ความต่อเนื่องของห่วงโซ่อุปทาน และความน่าเชื่อถือของข้อมูลมากขึ้น ภาคเหนือจึงจำเป็นต้องปรับทิศทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งยกระดับระบบการผลิตและโลจิสติกส์ให้มีความต่อเนื่องและเชื่อมโยงกัน พัฒนาระบบข้อมูลและมาตรฐานการผลิตให้สามารถตรวจสอบได้ และเสริมความยืดหยุ่นของห่วงโซ่อุปทานเพื่อลดความเสี่ยงจากความผันผวนของเศรษฐกิจโลก ควบคู่กับการกำหนดรูปแบบการพัฒนาใหม่ที่มุ่งเน้นการรวมศักยภาพของพื้นที่และการลงทุนในคลัสเตอร์อุตสาหกรรมเป้าหมาย เพื่อยกระดับบทบาทของภาคเหนือให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่สามารถเชื่อมโยงกับห่วงโซ่อุปทานระดับภูมิภาค และดึงดูดการลงทุนที่มีคุณภาพได้อย่างยั่งยืน

๓.๒ การเข้าสู่สังคมสูงวัย เป็นแนวโน้มเชิงโครงสร้างในระดับโลกที่ส่งผลให้หลายประเทศเผชิญกับการหดตัวของกำลังแรงงาน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภค และแรงกดดันต่อระบบเศรษฐกิจและการคลัง แนวโน้มดังกล่าวไม่ได้ส่งผลเฉพาะภายในประเทศ แต่ยังกระทบต่อทิศทางการผลิต การลงทุน และการแข่งขันระหว่างพื้นที่ในระบบเศรษฐกิจโลก โดยพื้นที่ที่ไม่สามารถปรับตัวด้านแรงงานและโครงสร้างเศรษฐกิจให้สอดรับกับสังคมสูงวัยได้ จะเผชิญข้อจำกัดในการรักษาการเติบโตและความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว ภายใต้บริบทดังกล่าว ภาคเหนือจึงเผชิญทั้งโอกาสและความท้าทายที่สำคัญ ดังนี้

๓.๒.๑ การแข่งขันทางเศรษฐกิจภายใต้ข้อจำกัดด้านกำลังแรงงานและผลิตภาพ การเข้าสู่สังคมสูงวัยทำให้กำลังแรงงานวัยทำงานลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประเทศและภาคธุรกิจให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่สามารถรักษาระดับผลิตภาพแรงงานและรองรับการทำงานของแรงงานสูงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับภาคเหนือ ซึ่งยังพึ่งพาแรงงานจำนวนมากในกิจกรรมที่มีผลิตภาพต่ำ จะเผชิญแรงกดดันด้านต้นทุนและความสามารถในการแข่งขัน หากไม่สามารถยกระดับทักษะแรงงานให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี และปรับระบบการศึกษาไปสู่การพัฒนาสมรรถนะที่ตอบโจทย์อุตสาหกรรมใหม่ได้อย่างทันท่วงที จึงจำเป็นต้องเร่งยกระดับผลิตภาพแรงงาน ควบคู่กับการพัฒนารูปแบบการทำงานที่เหมาะสมกับแรงงานแต่ละช่วงวัย เพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจในระยะต่อไป

๓.๒.๒ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความต้องการสินค้าและบริการ การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุในระดับโลกส่งผลให้ความต้องการสินค้าและบริการเปลี่ยนแปลงไป โดยความต้องการด้านสุขภาพ การดูแลระยะยาว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และบริการที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แนวโน้มดังกล่าวเป็นโอกาสสำคัญของภาคเหนือในการพัฒนาเศรษฐกิจจากศักยภาพที่มีอยู่ ทั้งด้านการเป็นแหล่งผลิตอาหารเพื่อสุขภาพ การมีสถานพยาบาลที่ได้มาตรฐาน ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการพักอาศัยระยะยาว การต่อยอดศักยภาพดังกล่าวจะช่วยให้ภาคเหนือสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากการเปลี่ยนแปลงของอุปสงค์โลก และขยายฐานเศรษฐกิจไปสู่กิจกรรมที่มีมูลค่าสูงมากขึ้น

ภายใต้บริบทการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในระดับโลก ซึ่งก่อให้เกิดทั้งโอกาสด้านการขยายตัวของภาคบริการและข้อจำกัดด้านกำลังแรงงาน ภาคเหนือจำเป็นต้องปรับตัวเชิงโครงสร้างอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งยกระดับทักษะและผลิตภาพของแรงงาน ควบคู่กับการพัฒนารูปแบบการจ้างงานที่เหมาะสมกับแรงงานแต่ละช่วงวัย และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน พร้อมกันนี้ ต้องเร่งพัฒนาระบบบริการด้านสุขภาพและการดูแลระยะยาวให้มีความครอบคลุมและเชื่อมโยงกัน รวมถึงต่อยอดศักยภาพของภาคบริการที่ตอบสนองต่อสังคมสูงวัย เพื่อสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกช่วงวัย และรักษาความสามารถในการแข่งขันของภาคเหนือในระยะยาว

๓.๓ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นแนวโน้มในบริบทโลกที่ส่งผลกระทบเชิงโครงสร้างต่อเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในมิติความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ และความสามารถในการดำรงชีวิตในพื้นที่ ภายใต้บริบทดังกล่าว ภาคเหนือจึงเผชิญความท้าทายที่สำคัญ ดังนี้

๓.๓.๑ ความผันผวนในห่วงโซ่อุปทานการผลิต การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทำให้พื้นที่มีความเสี่ยงต่อภัยแล้ง น้ำหลาก และสภาพอากาศแปรปรวน ส่งผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร แนวโน้มดังกล่าวทำให้ผู้ประกอบการปรับพฤติกรรมโดยกระจายแหล่งผลิตไปยังพื้นที่ที่มีเสถียรภาพมากกว่า ส่งผลให้พื้นที่เกษตรที่ขาดระบบชลประทานมีความผันผวนสูง และกระทบต่อห่วงโซ่อุปทานและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ภาคเหนือจึงจำเป็นต้องยกระดับการผลิตภาคการเกษตรจากรูปแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบการผลิตที่สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการบริหารจัดการน้ำ การเลือกชนิดพืช และการจัดการแปลงผลิต เพื่อลดความเสี่ยงจากสภาพอากาศและรักษาความต่อเนื่องของการผลิตในห่วงโซ่อุปทาน

๓.๓.๒ ต้นทุนคาร์บอนและตลาดคาร์บอนเป็นปัจจัยกำหนดการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ ภาวะโลกร้อนทำให้ต้นทุนการปล่อยก๊าซเรือนกระจกถูกนำมาใช้เป็นปัจจัยในการประเมินความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจมากขึ้น ส่งผลให้กิจกรรมการผลิตที่ปล่อยคาร์บอนสูงมีต้นทุนแฝงเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มถูกลดบทบาทในระบบเศรษฐกิจโลก ขณะเดียวกัน กลไกตลาดคาร์บอน เช่น คาร์บอนเครดิต กำลังกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก สำหรับภาคเหนือ ซึ่งมีศักยภาพด้านทรัพยากรป่าไม้และระบบเกษตร สามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ และการสร้างรายได้จากตลาดคาร์บอนเครดิตได้ จึงจำเป็นต้องเร่งปรับกระบวนการผลิตให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการพัฒนาระบบบริหารจัดการคาร์บอน เพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่

๓.๓.๓ ความสามารถในการรองรับการอยู่อาศัยและกิจกรรมเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ภายใต้สภาพภูมิอากาศที่แปรปรวน การเลือกพื้นที่สำหรับการลงทุน การอยู่อาศัย และการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้ความสำคัญกับความมั่นคงด้านทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมมากขึ้น พื้นที่ที่เผชิญปัญหามลพิษทางอากาศ เช่น $PM_{2.5}$ ความเสี่ยงจากภัยพิบัติ รวมถึงคุณภาพน้ำและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมจะมีข้อจำกัดในการดึงดูดแรงงานและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ต้องการคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดี สำหรับภาคเหนือ หากปัญหาดังกล่าวยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ จะส่งผลต่อความสามารถในการเป็นพื้นที่น่าพำนัก การท่องเที่ยว และการอยู่อาศัยระยะยาว ซึ่งจะลดทอนศักยภาพในการแข่งขันของพื้นที่ในระยะต่อไป

ภายใต้บริบทดังกล่าว ภาคเหนือจำเป็นต้องปรับตัวเชิงระบบ โดยยกระดับการผลิตให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ควบคู่กับการพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ เพื่อเพิ่มความสามารถในการกักเก็บ ใช้ประโยชน์ และระบายน้ำได้อย่างเหมาะสม ลดความเสี่ยงจากทั้งภัยแล้งและอุทกภัย พร้อมทั้งเร่งแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และพื้นที่ต้นน้ำ ยกระดับการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม และส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ ควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากกลไกตลาดคาร์บอน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนของทรัพยากรในระยะยาว

๓.๔ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี โดยเฉพาะดิจิทัล ระบบอัตโนมัติ ปัญญาประดิษฐ์ และแพลตฟอร์มออนไลน์ ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต การจ้างงาน และการแข่งขันทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพ แต่เป็นปัจจัยกำหนดความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ ประเทศ และผู้ประกอบการ พื้นที่ที่สามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและก้าวขึ้นเป็นผู้เล่นสำคัญในระบบเศรษฐกิจใหม่ ภายใต้บริบทดังกล่าว ภาคเหนือจึงเผชิญทั้งความท้าทายและโอกาสที่สำคัญ ดังนี้

๓.๔.๑ เทคโนโลยีลดความสำคัญของแรงงานต้นทุนต่ำและเพิ่มความต้องการทักษะใหม่ ความก้าวหน้าของระบบอัตโนมัติและปัญญาประดิษฐ์ทำให้การผลิตสามารถดำเนินการได้โดยใช้แรงงานน้อยลง และเพิ่มความแม่นยำและประสิทธิภาพในการทำงาน ส่งผลให้ความได้เปรียบจากการมีแรงงานต้นทุนต่ำลดความสำคัญลง ขณะเดียวกัน ลักษณะของงานและทักษะที่ตลาดต้องการได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยงานที่ใช้แรงงานซ้ำ ๆ หรือไม่ต้องใช้ทักษะสูงมีแนวโน้มลดลง ขณะที่ความต้องการแรงงานที่สามารถใช้เทคโนโลยี วิเคราะห์ข้อมูล และควบคุมระบบการผลิตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สำหรับภาคเหนือ ซึ่งยังมีแรงงานจำนวนมากอยู่ในภาคเกษตรและบริการที่ใช้แรงงานเข้มข้น หากไม่สามารถพัฒนาทักษะแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการใหม่ จะทำให้แรงงานบางส่วนไม่สามารถเข้าสู่ตลาดงานรูปแบบใหม่ได้ และเกิดปัญหาการว่างงานในลักษณะที่แรงงานมีงานทำยาก ไม่ใช่เพราะไม่มีงาน แต่เพราะทักษะไม่ตรงกับความต้องการของตลาด สถานการณ์ดังกล่าวจะส่งผลให้แรงงานคุณภาพไหลออกนอกพื้นที่ และจำกัดศักยภาพของภาคเหนือในการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการสมัยใหม่ในระยะต่อไป

๓.๔.๒ แพลตฟอร์มดิจิทัลและข้อมูลเป็นตัวกำหนดความสามารถในการแข่งขัน การขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล อีคอมเมิร์ซ และบริการออนไลน์ ทำให้การแข่งขันไม่ได้จำกัดอยู่ที่ทำเลหรือขนาดตลาดอีกต่อไป แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและข้อมูล อย่างไรก็ตาม ความได้เปรียบไม่ได้เกิดจากการมีข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของแรงงานและผู้ประกอบการในการวิเคราะห์และใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการเข้าถึงตลาด

สำหรับภาคเหนือ แม้จะมีโอกาสเชื่อมโยงกับตลาดได้กว้างขึ้นผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล แต่ยังมีข้อจำกัดด้านทักษะการใช้ข้อมูล โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล และระบบสนับสนุนผู้ประกอบการ จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบนิเวศดิจิทัลอย่างครบวงจร ทั้งโครงสร้างพื้นฐาน การเข้าถึงแพลตฟอร์ม ระบบข้อมูล และการพัฒนาทักษะของแรงงานและผู้ประกอบการในการใช้ข้อมูล เพื่อให้สามารถแข่งขันและสร้างมูลค่าเพิ่มได้อย่างแท้จริง

๓.๔.๓ การยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยเทคโนโลยี เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในบริบทของสังคมสูงวัย ซึ่งต้องการบริการด้านสุขภาพและการดูแลที่เข้าถึงได้ง่ายและมีประสิทธิภาพ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี เช่น การแพทย์ทางไกล (Telemedicine) สามารถช่วยให้ประชาชนในพื้นที่ห่างไกลเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้สะดวกขึ้น และลดภาระของระบบบริการในระยะยาว อย่างไรก็ตาม หากไม่สามารถนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม อาจทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการและโอกาสทางสังคมเพิ่มขึ้น

ภายใต้บริบทที่เทคโนโลยีกลายเป็นปัจจัยกำหนดความสามารถในการแข่งขัน ภาคเหนือจำเป็นต้องเร่งแก้ไขข้อจำกัดพื้นฐาน โดยเฉพาะทักษะแรงงานที่ยังไม่สอดรับกับเศรษฐกิจดิจิทัล โครงสร้างการผลิตที่ยังพึ่งพากระบวนการแบบดั้งเดิม และช่องว่างในการเข้าถึงเทคโนโลยีของผู้ประกอบการรายย่อย ควบคู่กับการเสริมความสามารถของระบบเศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่ ผ่านการยกระดับทักษะแรงงาน การใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มผลิตภาพ และการสนับสนุนผู้ประกอบการให้สามารถใช้เทคโนโลยีในการลดต้นทุน ขยายตลาด และพัฒนาธุรกิจในระยะต่อไป จำเป็นต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ระบบข้อมูล และกลไกสนับสนุนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้แรงงานและผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้จริง และทำให้เทคโนโลยีเป็นฐานสำคัญในการยกระดับมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน

๔. เป้าหมายและแนวทางการพัฒนาภาคเหนือ พ.ศ. ๒๕๗๑ – ๒๕๗๕

หลักคิดและทิศทางการพัฒนาภาคเหนือ พ.ศ. ๒๕๗๑ – ๒๕๗๕ กำหนดขึ้นภายใต้วัตถุประสงค์หลักของประเทศที่มุ่งให้เศรษฐกิจขยายตัวในระดับที่สูงขึ้นอย่างทั่วถึงและยั่งยืน ภายใต้บริบทโลกที่ผันผวนและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการเพิ่มผลิตภาพและความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ควบคู่กับการขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญด้วยการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ การปฏิรูปภาครัฐ การยกระดับทุนมนุษย์ การดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการถ่ายทอดเทคโนโลยีและนวัตกรรม ภายใต้กรอบดังกล่าว การพัฒนาภาคเหนือจึงได้ถ่ายทอดหลักคิดระดับประเทศสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งจัดการข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่เป็นอุปสรรคต่อการเติบโต ควบคู่กับการยกระดับศักยภาพเดิมของพื้นที่ให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้สูงขึ้น กระจายประโยชน์ทางเศรษฐกิจสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง เสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวและภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอก และบูรณาการการดำเนินงานทุกระดับให้ทำงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้ภาคเหนือมีบทบาทเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของประเทศอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

จากหลักคิดและทิศทางการพัฒนาภาคเหนือดังกล่าว การขับเคลื่อนการพัฒนาในระยะต่อไป จึงมุ่งถ่ายทอดกรอบแนวคิดเชิงนโยบายไปสู่แนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม แนวทางการพัฒนาภาคเหนือจึงครอบคลุมประเด็นสำคัญในการยกระดับผลิตภาพและความสามารถในการแข่งขันของภาค โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคเกษตร อุตสาหกรรม บริการ การค้าโลจิสติกส์ และทรัพยากรธรรมชาติอย่างเชื่อมโยงตลอดห่วงโซ่คุณค่า เพื่อสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพ

ชีวิตของประชาชน ควบคู่กับการกระจายประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึง ดังนั้น เพื่อถ่ายทอดหลักคิดและทิศทางการพัฒนาภาคเหนือไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิผล และให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การพัฒนาของประเทศ จึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาภาคเหนือเป็น **“ฐานเศรษฐกิจมูลค่าสูงบนทุนวัฒนธรรมและทรัพยากรอย่างยั่งยืน”** โดยมีแนวทางการพัฒนาภาคเหนือในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๗๑ – ๒๕๗๕ ดังนี้

๔.๑ แนวทางการพัฒนาที่ ๑ เกษตรมูลค่าสูงบนฐานนวัตกรรมสีเขียวที่ตรวจสอบได้ การพัฒนาภาคการเกษตรของภาคเหนือในระยะต่อไป มุ่งปรับโครงสร้างการผลิตสู่ “เกษตรมูลค่าสูงบนฐานนวัตกรรมสีเขียวที่ตรวจสอบได้” โดยให้ความสำคัญกับการยกระดับผลิตภาพแรงงาน การลดต้นทุน และการเพิ่มมูลค่าสินค้า ควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดภายใต้แนวคิดตลาดนำการผลิต พร้อมทั้งสร้างความเชื่อมั่นต่อสินค้าเกษตรผ่านระบบมาตรฐานและการตรวจสอบย้อนกลับที่โปร่งใส เพื่อรองรับกติกาการค้าโลกและแนวโน้มเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความยืดหยุ่นให้ภาคเกษตรสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผ่านการจัดการทรัพยากรน้ำ โครงสร้างพื้นฐาน และระบบโลจิสติกส์ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ รวมถึงการพัฒนาห่วงโซ่มูลค่าและการเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหาร สุขภาพ และการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่เกษตรกรและเศรษฐกิจฐานรากอย่างทั่วถึงและยั่งยืน โดยมีแนวทางเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา ดังนี้

๔.๑.๑ ยกระดับผลิตภาพและนวัตกรรมดิจิทัล มุ่งเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตภาคเกษตรผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ อาทิ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ระบบอินเทอร์เน็ตเชื่อมโยงอุปกรณ์ต่าง ๆ (Internet of Things: IoT) อากาศยานไร้คนขับ (Drone) และระบบเกษตรแม่นยำ เพื่อเพิ่มผลผลิต ลดการใช้ปัจจัยการผลิตที่ไม่จำเป็น และลดต้นทุน โดยเฉพาะด้านปุ๋ย สารเคมี และพลังงาน ควบคู่กับการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับข้อมูลตลาด โดยใช้ข้อมูลด้านราคา แนวโน้มความต้องการ และการวิเคราะห์ตลาดล่วงหน้า เพื่อให้เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิตได้อย่างเหมาะสม ลดความเสี่ยงด้านราคา และเพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ตลาดมูลค่าสูงและตลาดระดับพรีเมียม พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการพัฒนาเกษตรกรและแรงงานภาคเกษตร โดยยกระดับทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การบริหารจัดการฟาร์ม การแปรรูป และการตลาด ควบคู่กับการส่งเสริมเกษตรกรรุ่นใหม่ การสืบทอดอาชีพเกษตรกรรม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับพื้นที่ โดยมุ่งเน้นกลุ่มสินค้าเกษตรศักยภาพของภาคเหนือ อาทิ กาแฟคุณภาพสูง ผลไม้เศรษฐกิจ ข้าวคุณภาพ และสมุนไพร ให้สามารถยกระดับเข้าสู่ตลาดมูลค่าสูงได้อย่างเป็นรูปธรรม

๔.๑.๒ สร้างความเชื่อมั่นและยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรสู่ระดับสากล มุ่งยกระดับความเชื่อมั่นและขีดความสามารถในการแข่งขันของสินค้าเกษตรภาคเหนือในตลาดโลก โดยพัฒนาระบบรับรองมาตรฐาน ระบบฐานข้อมูลที่ดิน และระบบตรวจสอบย้อนกลับที่มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบแหล่งที่มาของสินค้าได้ตลอดห่วงโซ่การผลิต เพื่อรองรับกติกาการค้าโลกและสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภค ควบคู่กับการส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งลดการใช้สารเคมี ปรับปรุงวิธีการผลิตให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และส่งเสริมการผลิตแบบปลอดการเผา เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและยกระดับคุณภาพการผลิตตั้งแต่ต้นทาง พร้อมทั้งพัฒนากลไกจูงใจทางเศรษฐกิจ อาทิ ตลาดคาร์บอนเครดิต เพื่อสนับสนุนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตอย่างยั่งยืน รวมทั้งยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยทางอาหารตลอดห่วงโซ่ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยใช้ระบบตรวจสอบย้อนกลับและการรับรองมาตรฐานที่มีความน่าเชื่อถือ เพื่อให้สินค้าเกษตรมีคุณภาพ ปลอดภัย และเป็นที่ยอมรับในตลาดสากล และต่อยอดสู่การพัฒนาสินค้าเกษตรอัตลักษณ์และสินค้าที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication: GI) ให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ เพื่อสร้างความแตกต่าง เพิ่มมูลค่า และขยายโอกาสทางการตลาด ทั้งในและต่างประเทศ

๔.๑.๓ เสริมสร้างภูมิคุ้มกันและระบบน้ำอัจฉริยะ มุ่งเสริมสร้างความมั่นคงของภาคเกษตรในการรับมือกับความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานน้ำที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ควบคู่กับการยกระดับสู่ระบบน้ำอัจฉริยะ ผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล อาทิ ระบบเซนเซอร์ตรวจวัดปริมาณน้ำและความชื้นในดิน การวิเคราะห์ข้อมูลและการพยากรณ์สถานการณ์น้ำล่วงหน้า เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำทั้งในระดับแปลงเกษตรและระดับพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก อาทิ ฝายชะลอน้ำ สระน้ำประจำไร่นา ระบบกักเก็บและกระจายน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่นอกเขตชลประทาน เพื่อเพิ่มความมั่นคงด้านน้ำ ลดความเสี่ยงจากภัยแล้งและน้ำท่วม และสนับสนุนการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับบริบทภูมิสังคมในแต่ละพื้นที่ ทั้งด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่การเลือกชนิดพืช การผลิต การแปรรูป และการตลาด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพเชิงพื้นที่ ลดความสูญเสีย และเสริมสร้างความยืดหยุ่นของระบบการผลิตเกษตร รวมทั้งยกระดับระบบโลจิสติกส์สินค้าเกษตร โดยพัฒนาศูนย์รวบรวมและกระจายสินค้า รวมถึงระบบควบคุมอุณหภูมิ และการจัดเก็บสินค้า เพื่อรักษาคุณภาพสินค้า ลดความสูญเสียหลังการเก็บเกี่ยว และเพิ่มประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทาน

๔.๑.๔ ยกระดับไปสู่การเกษตรเพื่อสุขภาพและการเติบโตที่ทั่วถึง มุ่งสร้างมูลค่าเพิ่มให้ภาคเกษตรโดยเชื่อมโยงสินค้าเกษตรศักยภาพของภาคเหนือ เช่น กาแฟคุณภาพสูง ผลไม้เศรษฐกิจ ข้าว และสมุนไพรท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์อาหารและผลิตภัณฑ์สุขภาพมูลค่าสูง รวมถึงผลิตภัณฑ์ระดับพรีเมียมและผลิตภัณฑ์เฉพาะกลุ่ม โดยอาศัยการวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมการแปรรูปขั้นสูง เพื่อยกระดับคุณภาพและสร้างความแตกต่างของสินค้า ควบคู่กับการพัฒนาการผลิตและการแปรรูปให้สอดคล้องกับมาตรฐานที่รองรับอุตสาหกรรมสุขภาพและการแพทย์ พร้อมสนับสนุนเครื่องมือ มาตรฐาน และระบบรับรองที่จำเป็น เพื่อยกระดับสินค้าเข้าสู่ตลาดมูลค่าสูงได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งการยกระดับห่วงโซ่มูลค่าสินค้าเกษตรและสมุนไพรอย่างครบวงจร ตั้งแต่การจัดการวัตถุดิบ การแปรรูปเพิ่มมูลค่า การพัฒนามาตรฐานและการรับรอง ไปจนถึงการสร้างแบรนด์และขยายช่องทางการตลาด เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเชื่อมโยงภาคเกษตรกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการบริการสุขภาพเชิงประสบการณ์ เพื่อขยายโอกาสทางเศรษฐกิจและเพิ่มรายได้ในพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อให้เกษตรกรรายย่อย วิสาหกิจชุมชน และผู้ประกอบการสามารถเข้าสู่ห่วงโซ่มูลค่าสูง และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึง อันจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำและเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากในระยะยาว

๔.๒ แนวทางการพัฒนาที่ ๒ ท่องเที่ยวคุณภาพมูลค่าสูงและบริการสุขภาพระดับโลก การพัฒนาการท่องเที่ยวของภาคเหนือในระยะต่อไป มุ่งสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และบริการที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของตลาดคุณภาพสูงและสังคมสูงวัยในระดับสากล โดยปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจากการพึ่งพาปริมาณและฤดูกาล ไปสู่การเป็น “จุดหมายปลายทางด้านสุขภาพและประสบการณ์สร้างสรรค์มูลค่าสูง” ควบคู่กับการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นที่ภาคเหนือมีศักยภาพ อาทิ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ธรรมชาติ และชุมชน เพื่อสร้างความหลากหลายของสินค้าและบริการ ลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาการท่องเที่ยวรูปแบบเดียว และเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงนักท่องเที่ยวหลากหลายกลุ่ม ทั้งนี้ การพัฒนาดังกล่าวมุ่งยกระดับผลิตภาพแรงงานภาคบริการผ่านการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่กับการยกระดับมาตรฐานและความปลอดภัยของบริการ และการสร้างระบบนิเวศการท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวคุณภาพสูงและการพำนักระยะยาว (Long stay) ได้อย่างยั่งยืน

โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินการในพื้นที่ที่มีศักยภาพและความพร้อมก่อน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้อย่างเหมาะสม โดยมีแนวทางเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา ดังนี้

๔.๒.๑ พัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์และประสบการณ์สุขภาพ มุ่งยกระดับพื้นที่ท่องเที่ยวของภาคเหนือให้เป็นจุดหมายปลายทางด้านสุขภาพและประสบการณ์คุณภาพ โดยปรับบทบาทของพื้นที่เกษตรและทรัพยากรธรรมชาติสู่การเป็นพื้นที่เชิงประสบการณ์ที่รองรับการพำนักระยะยาวและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพองค์รวม ควบคู่กับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ธรรมชาติ และเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มความหลากหลายของสินค้าและบริการ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่ศักยภาพใหม่เพื่อลดความแออัดในเมืองหลัก การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ฝุ่นละอองขนาดเล็ก ($PM_{2.5}$) และการออกแบบพื้นที่ให้เอื้อต่อสุขภาวะ อาทิ พื้นที่สีเขียว อากาศสะอาด และอาหารปลอดภัย รวมถึงการพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ตลอดทั้งปี เพื่อเพิ่มระยะเวลาการพำนักและรายได้ต่อหัวนักท่องเที่ยว

๔.๒.๒ สร้างศูนย์กลางบริการเฉพาะทางและเทคโนโลยีดูแลสุขภาพ มุ่งยกระดับภาคเหนือสู่การเป็นศูนย์กลางบริการสุขภาพ โดยเชื่อมโยงการแพทย์สมัยใหม่กับภูมิปัญญาไทย สมุนไพร และทรัพยากรชีวภาพ เพื่อพัฒนาบริการมูลค่าสูงที่ตอบสนองกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มฟื้นฟูสุขภาพ กลุ่มส่งเสริมสุขภาพ และกลุ่มดูแลระยะยาว (Long-term Care) รวมถึงกลุ่มที่มุ่งเน้นการมีอายุยืนอย่างมีคุณภาพ (Longevity) โดยส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชน โดยเฉพาะสถานพยาบาลเอกชนและผู้ประกอบการด้านสุขภาพในการลงทุนและพัฒนาบริการ ควบคู่กับการยกระดับมาตรฐาน ความปลอดภัย และความเชื่อมั่น รวมถึงการนำเทคโนโลยีด้านสุขภาพ อาทิ ระบบการแพทย์ทางไกล มาใช้สนับสนุนการให้บริการ รวมถึงการพัฒนาบริการเฉพาะทาง อาทิ การชะลอวัย การฟื้นฟูสมรรถภาพ และบริการสุขภาพเชิงป้องกัน เพื่อยกระดับมาตรฐานบริการและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

๔.๒.๓ ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเยียวยาและอัตลักษณ์อาหาร มุ่งพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เข้ากับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยส่งเสริมแนวคิดอาหารเพื่อสุขภาพและโภชนบำบัด (อาหารเป็นยา) จากวัตถุดิบท้องถิ่น ควบคู่กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารมูลค่าสูง และการยกระดับมาตรฐานสถานประกอบการ รวมทั้งการนำระบบตรวจสอบย้อนกลับมาใช้เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพและแหล่งที่มาของวัตถุดิบ ตลอดจนการพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองหลักและเมืองรอง การจัดทำปฏิทินการท่องเที่ยว และการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี เพื่อเพิ่มระยะเวลาการพำนักและกระจายรายได้

๔.๒.๔ เชื่อมโยงเครือข่ายชุมชนและการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง มุ่งยกระดับบทบาทของชุมชนจากผู้ผลิตวัตถุดิบสู่การเป็นผู้มีส่วนร่วมในห่วงโซ่การท่องเที่ยวและบริการสุขภาพ โดยส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีมาตรฐาน ความปลอดภัย และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการพัฒนาชุมชนต้นแบบและการขยายผล โดยสนับสนุนให้ชุมชนและวิสาหกิจชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกัน และพัฒนาสินค้าและบริการที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวและสุขภาพ อาทิ ที่พักชุมชน กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น พร้อมทั้งสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการและชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยี และการเข้าถึงตลาด ควบคู่กับการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองหลักและเมืองรอง เพื่อกระจายนักท่องเที่ยวและรายได้สู่พื้นที่อย่างทั่วถึง พร้อมทั้งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมและระบบขนส่ง เพื่อเพิ่มความสะดวกและความปลอดภัยในการเดินทาง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ รวมถึงการพัฒนาจุดพักระหว่างทางอย่างเหมาะสม เพื่อลดความแออัดและสนับสนุนการกระจายรายได้สู่ชุมชนในเส้นทางท่องเที่ยว

๔.๒.๕ ยกระดับการบริหารจัดการ มาตรฐาน และการตลาด มุ่งพัฒนาระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีดิจิทัลในการวางแผน การตลาด และการให้บริการ อาทิ แพลตฟอร์มข้อมูล แอปพลิเคชัน และสื่อออนไลน์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการและสร้างการรับรู้ทั้งในและต่างประเทศ ควบคู่กับการยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับเกณฑ์สากล โดยเฉพาะการพัฒนามาตรฐานด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและรองรับการเติบโตของการท่องเที่ยวคุณภาพ รวมทั้งการมุ่งเน้นการพัฒนาในพื้นที่ที่มีศักยภาพและความพร้อมเพื่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงรูปธรรมในระยะเริ่มต้น และสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการปรับปรุงกฎระเบียบและเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา เพื่อเอื้อต่อการลงทุนและการดำเนินธุรกิจด้านการท่องเที่ยว พร้อมทั้งการพัฒนากลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยใช้ข้อมูลพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในการกำหนดกลุ่มเป้าหมายและออกแบบสินค้าและบริการให้สอดคล้องกับความต้องการในแต่ละช่วงวัย มุ่งเน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพ อาทิ กลุ่มสุขภาพ กลุ่มพำนักระยะยาว และกลุ่มที่มีกำลังซื้อสูง เพื่อเพิ่มรายได้และยกระดับโครงสร้างการท่องเที่ยวของภาค รวมทั้งยกระดับบุคลากรภาคบริการให้มีทักษะและมาตรฐานสากลเพื่อรองรับพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลง และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการท่องเที่ยวในระยะยาว

๔.๓ แนวทางการพัฒนาที่ ๓ อุตสาหกรรมนวัตกรรมฐานชีวภาพและดิจิทัลสีเขียว การพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคเหนือในระยะต่อไป มุ่งพลิกโฉมโครงสร้างการผลิตจากอุตสาหกรรมรับจ้างผลิตไปสู่อุตสาหกรรมนวัตกรรมฐานชีวภาพและดิจิทัลสีเขียว เพื่อยกระดับผลิตภาพแรงงาน เพิ่มมูลค่าเพิ่มของสินค้าและเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคภายใต้ข้อจำกัดของสังคมสูงวัย โดยให้ความสำคัญกับการต่อยอดทรัพยากรชีวภาพและพืชอัตลักษณ์ของพื้นที่สู่การผลิตสินค้ามูลค่าสูง การยกระดับกระบวนการผลิตด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและระบบอัตโนมัติ การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตลอดจนการเชื่อมโยงภาคเกษตร อุตสาหกรรม และบริการสุขภาพให้เป็นห่วงโซ่มูลค่าที่สมบูรณ์ ควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการปรับตัวต่อกติกาการค้าโลกและเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ เพื่อสร้างการเติบโตที่มีคุณภาพ ยั่งยืน และกระจายประโยชน์สู่เศรษฐกิจฐานราก โดยมีแนวทางเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา ดังนี้

๔.๓.๑ ยกระดับห่วงโซ่มูลค่าอุตสาหกรรมชีวภาพและอาหารมูลค่าสูง มุ่งยกระดับจากการผลิตสินค้าเกษตรขั้นต้นไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมชีวภาพและผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง โดยต่อยอดทรัพยากรชีวภาพและพืชอัตลักษณ์ของภาคเหนือ อาทิ ลำไย ลิ้นจี่ กาแฟ และสมุนไพร สู่การพัฒนาอาหารฟังก์ชัน (Functional Food) อุตสาหกรรมการสกัดสารสำคัญ และผลิตภัณฑ์สุขภาพเฉพาะกลุ่ม โดยส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาที่เชื่อมโยงระหว่างภาคการศึกษา ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรม พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการและผู้ผลิตในพื้นที่ให้สามารถผลิตสินค้าได้ตรงตามความต้องการของตลาด โดยในระยะเริ่มต้นส่งเสริมความร่วมมือกับภาคเอกชนหรือผู้มีความเชี่ยวชาญ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการเข้าถึงตลาด ก่อนต่อยอดสู่การพัฒนาการผลิตและการสร้างมูลค่าเพิ่มของตนเอง รวมถึงการยกระดับมาตรฐานสถานประกอบการ ระบบตรวจสอบย้อนกลับ และการรับรองคุณภาพ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในสินค้า และเชื่อมโยงห่วงโซ่มูลค่าจากภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการสุขภาพอย่างเป็นระบบ

๔.๓.๒ ยกระดับกระบวนการผลิตสู่ดิจิทัลและอุตสาหกรรมอัจฉริยะ มุ่งยกระดับผลิตภาพแรงงานและประสิทธิภาพการผลิต โดยส่งเสริมการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ระบบอัตโนมัติ และการบริหารจัดการบนฐานข้อมูลในภาคอุตสาหกรรม เพื่อเพิ่มความแม่นยำ ลดต้นทุน และยกระดับคุณภาพสินค้า รวมทั้งพัฒนา

ไปสู่ระบบการผลิตอัจฉริยะและการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานที่มีประสิทธิภาพ โดยให้ความสำคัญกับการสนับสนุนวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมให้สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีที่เหมาะสม และการพัฒนาแรงงานให้มีทักษะด้านดิจิทัลและนวัตกรรมในทุกช่วงวัย พร้อมทั้งพัฒนาแหล่งเรียนรู้และกลไกถ่ายทอดเทคโนโลยีในระดับพื้นที่ เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทักษะแรงงาน การทดลองและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในกระบวนการผลิต และสนับสนุนผู้ประกอบการให้สามารถเข้าถึงองค์ความรู้และนวัตกรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

๔.๓.๓ พัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียวและเศรษฐกิจหมุนเวียน มุ่งส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การลดของเสีย และการนำกลับมาใช้ประโยชน์ตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน ควบคู่กับการส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาด และการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก รวมถึงการบริหารจัดการผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ทั้งการจัดการกากของเสีย การใช้น้ำและพลังงาน และการกำหนดทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ โดยไม่กระทบต่อพื้นที่เกษตรและทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมและกติกาการค้าโลก เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เข้าถึงตลาดคุณภาพสูง และดึงดูดการลงทุนที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๔.๔ แนวทางการพัฒนาที่ ๔ การค้า การค้าชายแดน และระบบโลจิสติกส์ที่เชื่อมโยงห่วงโซ่เศรษฐกิจภูมิภาค ภาคเหนือมีบทบาทสำคัญด้านการค้า การค้าชายแดน และการเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีเมืองศูนย์กลาง เมืองชายแดน และเมืองโลจิสติกส์เป็นฐานรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันยังเผชิญข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ ประสิทธิภาพด่านและการอำนวยความสะดวกทางการค้า ตลอดจนความผันผวนจากปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะสถานการณ์ภูมิรัฐศาสตร์ที่ส่งผลต่อความต่อเนื่องของการค้า อาทิ ความไม่แน่นอนในประเทศเพื่อนบ้านและข้อจำกัดด้านการขนส่งข้ามแดน ส่งผลให้ต้นทุนโลจิสติกส์สูง ความต่อเนื่องของกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่มั่นคง และผู้ประกอบการยังไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทำเลที่ตั้งได้เต็มศักยภาพ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป จึงมุ่งยกระดับระบบการค้า การค้าชายแดน และโลจิสติกส์ของภาคเหนือให้มีประสิทธิภาพ ความเชื่อมโยง และความน่าเชื่อถือ โดยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบอำนวยความสะดวกทางการค้าให้ทันสมัย เชื่อมโยงห่วงโซ่เศรษฐกิจระดับภูมิภาค ควบคู่กับการเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้ประกอบการ การบริหารจัดการความเสี่ยงจากภูมิรัฐศาสตร์ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันและความยืดหยุ่นของระบบเศรษฐกิจในระยะยาว โดยมีแนวทางเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา ดังนี้

๔.๔.๑ ยกระดับการค้าดิจิทัลและการบริหารจัดการด่านชายแดนแบบบูรณาการ มุ่งยกระดับการค้าชายแดนจากรูปแบบดั้งเดิมสู่ระบบการค้าที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเชื่อมโยงด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล โดยพัฒนาการบริหารจัดการด่านชายแดนหลักและด่านที่มีศักยภาพสูงของภาคเหนือ อาทิ แม่สอด เชียงของ แม่สาย และเชียงแสน ให้เป็นด่านนำร่องในการยกระดับสู่ระบบบูรณาการ ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน บุคลากร และกระบวนการให้บริการ โดยส่งเสริมการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานภาครัฐ การพัฒนาระบบบริการแบบเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว การเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการตรวจปล่อยสินค้า และการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการอำนวยความสะดวกทางการค้า เพื่อลดระยะเวลาและต้นทุนในการดำเนินการ ควบคู่กับการส่งเสริมการค้าดิจิทัลและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ข้ามพรมแดน การพัฒนาแพลตฟอร์มกลาง และระบบการชำระเงินอิเล็กทรอนิกส์ที่ปลอดภัยและเชื่อมโยงระหว่างประเทศ เพื่อเพิ่มโอกาสให้ผู้ประกอบการ โดยเฉพาะรายย่อยให้สามารถเข้าถึงตลาดต่างประเทศได้โดยตรง ลดการพึ่งพาคนกลาง และขยายโอกาสทางการค้า รวมทั้ง

การยกระดับมาตรฐานสินค้า การกำกับดูแลสินค้านำเข้าและส่งออกอย่างมีประสิทธิภาพ และการป้องกันการลักลอบนำเข้าสินค้าผิดกฎหมาย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในระบบการค้าและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ

๔.๔.๒ พัฒนาระบบโลจิสติกส์หลายรูปแบบและโครงสร้างพื้นฐานเชื่อมโยงภูมิภาค มุ่งพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของภาคเหนือให้มีประสิทธิภาพ เชื่อมโยง และรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจภูมิภาค โดยเน้นการพัฒนาโครงข่ายการขนส่งหลายรูปแบบ ทั้งทางถนน ทางราง และทางน้ำ ให้มีความต่อเนื่องและสอดประสานกันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการเร่งพัฒนาระบบขนส่งทางรางและการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ควบคู่กับการพัฒนาศูนย์รวบรวมและกระจายสินค้า คลังสินค้า และโครงสร้างพื้นฐานด้านโลจิสติกส์ตามแนวเส้นทางคมนาคมหลัก เพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและเปิดโอกาสให้ชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ พร้อมทั้งการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการโลจิสติกส์ การติดตามสถานะสินค้า และการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน เพื่อเพิ่มความรวดเร็ว ความปลอดภัย และความน่าเชื่อถือของระบบขนส่ง รวมทั้งลดต้นทุนโลจิสติกส์และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

๔.๔.๓ ขยายฐานตลาดและเสริมสร้างศักยภาพผู้ประกอบการสู่ห่วงโซ่เศรษฐกิจภูมิภาค มุ่งยกระดับภาคเหนือจากพื้นที่ทางผ่านสู่การเป็นฐานเศรษฐกิจที่มีบทบาทในห่วงโซ่อุปทานระดับภูมิภาค โดยส่งเสริมการเชื่อมโยงการผลิตและการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน และการพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับการยกระดับศักยภาพวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ให้สามารถเข้าสู่ตลาดต่างประเทศ ผ่านการสนับสนุนด้านแหล่งเงินทุน การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ การพัฒนาสินค้าให้ได้มาตรฐาน และการเข้าถึงข้อมูลกฎระเบียบทางการค้า ควบคู่กับการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศ และการปรับกลยุทธ์การค้าให้สอดคล้องกับตลาดเป้าหมาย โดยเฉพาะตลาดที่มีศักยภาพสูง รวมทั้งการพัฒนาระบบการค้าสมัยใหม่ที่ลดการพึ่งพาคนกลาง เพื่อเพิ่มมูลค่าและรายได้ให้กับผู้ประกอบการในพื้นที่ พร้อมทั้งการจัดทำแนวทางรองรับความเสี่ยงจากปัจจัยภูมิรัฐศาสตร์ เพื่อให้ภาคเหนือสามารถรักษาความต่อเนื่องของการค้า และปรับตัวต่อความผันผวนของเศรษฐกิจโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๕ แนวทางการพัฒนาที่ ๕ การเพิ่มผลิตภาพแรงงานและยกระดับคุณภาพชีวิต มุ่งพลิกวิกฤตโครงสร้างประชากรของภาคเหนือที่เข้าสู่สังคมสูงวัยให้เป็นโอกาสในการยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพแรงงานในทุกสาขาเศรษฐกิจ ควบคู่กับการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การสร้างระบบสวัสดิการและบริการสาธารณะที่เข้าถึงได้อย่างทั่วถึง และการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของคนทุกช่วงวัย พร้อมทั้งเตรียมความพร้อมเชิงโครงสร้างเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร ทั้งการส่งเสริมการเกิดอย่างมีคุณภาพ การส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีศักยภาพและมีส่วนร่วมในสังคม (Active Aging) และการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ในระดับพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีรายได้ที่มั่นคง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา ดังนี้

๔.๕.๑ พัฒนาทักษะและเพิ่มผลิตภาพแรงงานให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจของภาค มุ่งยกระดับผลิตภาพแรงงานในทุกสาขาเศรษฐกิจสำคัญของภาค ทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรม และบริการ โดยพัฒนาทักษะแรงงานทั้งการยกระดับทักษะ การปรับเปลี่ยนทักษะ และการพัฒนาทักษะใหม่ ให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคเอกชนและทิศทางเศรษฐกิจใหม่ อาทิ อุตสาหกรรมชีวภาพ อาหารมูลค่าสูง การแพทย์และบริการสุขภาพ และเศรษฐกิจดิจิทัล โดยปรับรูปแบบการพัฒนาทักษะสู่การพัฒนาตามสมรรถนะที่เน้น

การใช้งานจริง และเชื่อมโยงกับสถานประกอบการอย่างใกล้ชิด ควบคู่กับการพัฒนาทักษะบนฐานภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของพื้นที่ เพื่อสร้างโอกาสการจ้างงานในท้องถิ่นและลดการย้ายถิ่น รวมทั้งส่งเสริมให้แรงงานทุกกลุ่ม โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบ สามารถเข้าถึงสวัสดิการและมีคุณภาพชีวิตที่ดี พร้อมทั้งสนับสนุนการพัฒนาทักษะพื้นฐาน อาทิ ทักษะดิจิทัล และทักษะทางการเงิน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว

๔.๕.๒ ยกระดับระบบบริการสังคม สุขภาพ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต มุ่งพัฒนาระบบบริการสาธารณะและสวัสดิการให้เข้าถึงได้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลและกลุ่มเปราะบาง ผ่านการเสริมสร้างระบบสาธารณสุขให้มีความพร้อม ทั้งด้านบุคลากร อุปกรณ์และการให้บริการ ควบคู่กับการนำเทคโนโลยีดิจิทัล อาทิ ระบบการแพทย์ทางไกล และระบบข้อมูลสุขภาพมาใช้ในการขยายการเข้าถึงบริการ ลดความแออัดของสถานพยาบาล และยกระดับการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน พร้อมทั้งส่งเสริมการพัฒนาระบบดูแลผู้สูงอายุในระดับชุมชน การพัฒนาผู้ดูแลผู้สูงอายุ (Caregiver) และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต (Age-friendly Environment) เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ มีส่วนร่วมในสังคม และพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อคุณภาพชีวิต อาทิ ถนน ไฟฟ้า และอินเทอร์เน็ต และการเสริมสร้างระบบสวัสดิการชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความมั่นคงทางสังคม

๔.๕.๓ สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและงานที่มีคุณภาพในระดับพื้นที่ มุ่งสร้างงานและรายได้ที่มั่นคงในพื้นที่ โดยเฉพาะงานที่สอดคล้องกับศักยภาพของภาค อาทิ เศรษฐกิจสีเขียว การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเศรษฐกิจชุมชน เพื่อเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจกับการยกระดับคุณภาพชีวิต โดยส่งเสริมการสร้างอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนในชุมชน เพื่อให้สามารถมีรายได้และมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการพัฒนาเครื่องมือทางเศรษฐกิจ เช่น ตลาดคาร์บอนเครดิต การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกิจกรรมเศรษฐกิจที่สร้างมูลค่าจากทรัพยากรในพื้นที่ รวมทั้งการสนับสนุนผู้ประกอบการรายย่อยและวิสาหกิจชุมชนให้สามารถเข้าถึงแหล่งทุน เทคโนโลยี และตลาด เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง ลดความยากจน และเพิ่มความยืดหยุ่นต่อความผันผวนของเศรษฐกิจและสภาพภูมิอากาศ

๔.๖ แนวทางการพัฒนาที่ ๖ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและมลพิษเชิงรุก มุ่งเปลี่ยนผ่านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและมลพิษจากการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าไปสู่การบริหารจัดการเชิงป้องกันอย่างเป็นระบบ โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ อาทิ ระบบภูมิสารสนเทศ (GIS) ข้อมูลดาวเทียม เครือข่ายเซนเซอร์ และปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อเพิ่มความแม่นยำในการเฝ้าระวัง คาดการณ์ และบริหารจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างทันท่วงที ให้ความสำคัญกับการจัดการปัญหาสำคัญของภาคเหนือ ได้แก่ ไฟป่าและหมอกควัน $PM_{2.5}$ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่เหมาะสม และความเสี่ยงจากภัยพิบัติ โดยดำเนินการอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง ควบคู่กับการกำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน และการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเป็นระบบ ควบคู่กับการป้องกันและลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติที่สำคัญของพื้นที่ เพื่อรองรับความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศในระยะยาว พร้อมทั้งส่งเสริมการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจ กฎหมาย และมาตรฐานสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์และลดพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษ และพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศ ทั้งในกรอบอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS) และกรอบความร่วมมือแม่โขง – ล้านช้าง เพื่อแก้ไขปัญหามลพิษข้ามพรมแดนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวทางเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา ดังนี้

๔.๖.๑ บริหารจัดการไฟป่าและมลพิษทางอากาศเชิงระบบรายพื้นที่ มุ่งลดปัญหาไฟป่าและฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ จากต้นทาง โดยปรับการดำเนินงานจากการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าสู่การบริหารจัดการเชิงป้องกันในระดับพื้นที่ ด้วยการกำหนดพื้นที่เสี่ยง (Zoning) และมาตรการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยบูรณาการเทคโนโลยี อาทิ ระบบภูมิสารสนเทศ (GIS) ข้อมูลดาวเทียมติดตามจุดความร้อน เครือข่ายเซนเซอร์ตรวจวัดคุณภาพอากาศ และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการคาดการณ์ เฝ้าระวัง และตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างทันท่วงที ควบคู่กับการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง การสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเชื้อเพลิง เพื่อลดการเผาในพื้นที่อย่างยั่งยืน รวมถึงการเสริมสร้างความร่วมมือข้ามพรมแดนในการจัดการหมอกควันอย่างเป็นระบบ

๔.๖.๒ ใช้กลไกทางเศรษฐกิจเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจสีเขียว มุ่งเปลี่ยนแรงจูงใจในการใช้ทรัพยากรและการก่อมลพิษ โดยใช้กลไกทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือสำคัญ เพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านสู่รูปแบบการผลิตและการใช้ทรัพยากรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการสร้างมูลค่าจากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร ผ่านการแปรรูปเป็นพลังงานชีวภาพหรือผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง เพื่อลดแรงจูงใจในการเผาในพื้นที่เกษตร ควบคู่กับการพัฒนากลไกตลาดคาร์บอนเครดิตในระดับพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนมีรายได้จากการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการส่งเสริมให้ภาคธุรกิจปรับกระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมและกติกาการค้าโลก เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ ควบคู่กับการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

๔.๖.๓ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืน มุ่งฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่เสื่อมโทรม ควบคู่กับการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ โดยประยุกต์ใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่และเทคโนโลยีในการวางแผนและติดตามการใช้ประโยชน์ที่ดิน ส่งเสริมรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการสร้างรายได้ เช่น การทำเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาสินค้าที่มีมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมและระบบตรวจสอบย้อนกลับ เพื่อรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ลดการบุกรุกพื้นที่ป่า และเสริมสร้างความมั่นคงของทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว

๔.๖.๔ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวและระบบนิเวศเมืองอัจฉริยะ มุ่งยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวควบคู่กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการเมือง โดยส่งเสริมการพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำอัจฉริยะที่ใช้เซนเซอร์และปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการเฝ้าระวังและบริหารจัดการน้ำ การจัดการขยะและพลังงานในเมืองตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน และการใช้ข้อมูลในการวางแผนผังเมืองและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเหมาะสม ควบคู่กับการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมือง การลดมลพิษในเขตชุมชน และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต เพื่อพัฒนาเมืองให้มีความน่าอยู่ ยืดหยุ่น และรองรับการเติบโตอย่างยั่งยืน